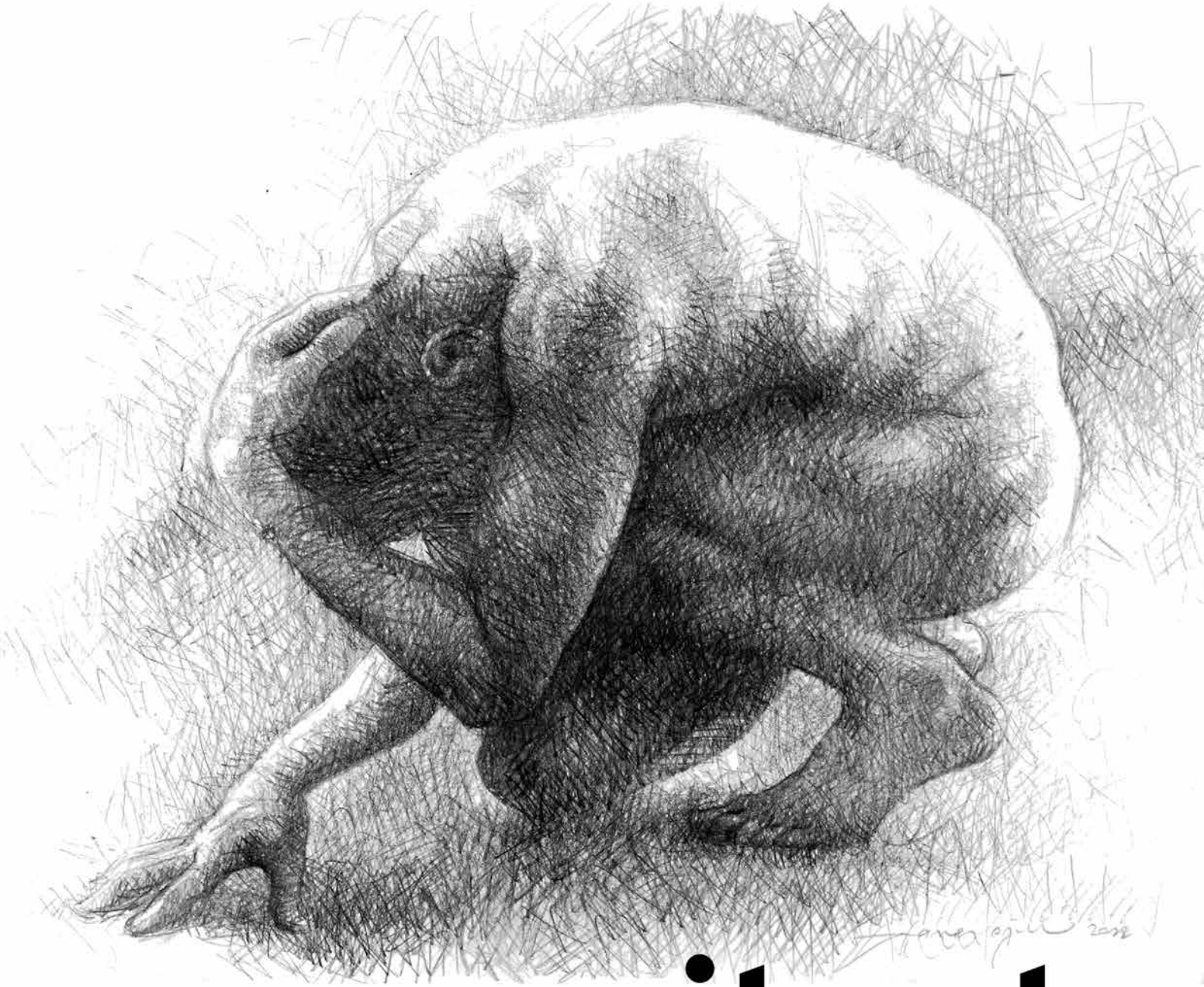

noktasız

e-ISSN: 2757-7430

düşünce dergisi

sayı 12
güz 2023

itaat

Caravaggio, *İshak'ın Kurban Edilmesi*, 1603.

Yayımcı ve Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Editör
Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

Çeviri Editörü
Dilan BOZKURT

Görsel Editör ve Mizanpaj
Hande Beril KÜÇÜKLER

Düzeltili
İrem BAYRAKTAR

Kapak Çizimi
Ataman OĞUZ

Yazışma Adresi
noktasizdergi@gmail.com

İtaat.

Felsefe ve sosyal bilimlerin merkezî kavramlarından birisi sayılabilen “itaat”, dönüşen içeriğiyle irdelenmeyi bekleyen bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Rızanın imalatı, “köle – efendi diyalogluğu”, ahlak yasası, iktidarın kaynağı gibi başlıklar; itaatin felsefi tartışmalara açılan yönünü göstermektedir. Tanrıya itaat ve dinsel otoriteler gibi konularla teoloji de bu kavramdan nasibini almaktadır. Kişisel ilişkilerde itaatin yanında Asch’in uyma deneyinden Zimbardo’nun hapishane deneyine dek çalışmalar, psikolojinin sorgu sahasına itaat kavramını da yerleştirmektedir. İtaatin farklı biçimi olarak popüler kültür, toplumsal normlar ve “normal” üzerinden itaatin sosyolojik incelemeleri de mümkündür. Kuşkusuz, itaat kavramının ilişkilendirilebileceği konu ve bilim dallarını sıralamak, epey uzun bir listeyi oluşturacaktır.

Noktasız Dergi, on ikinci sayısında “itaat” başlığını ele alıyor.

icindekiler

01 | **DİYALOGLARA DOĞRU**
Albert CAMUS
Çeviri: Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

**İTAATİN SEMBOLİK DANSI:
FELSEFİ PERSPEKTİFLER VE BİREYİN ROLÜ**
Almira CAMGÖZLÜ

04

07 | **KARL JASPERS TERMİNOLOJİSİYLE
İTAAT KAVRAMINI OKUMAK**
Damla TANRIKULU

İTAAT; İNSANI İÇSEL BİATA YÖNLENDİRİR Mİ?
Fatma ÜNLÜ

11

14 | **İSTİSNADAN EKSTRA-YASAL NORMALİĞE: TÜRK-YU-
NAN SINIRINI GEÇEN İNSANLARA KARŞI GERİ PÜS-
KÜRTME VE İRKÇİ DEVLET ŞİDDETİ**
Lena KARAMANIDOU, Bernd KASPAREK
Çeviri: Dilan BOZKURT

30 | **BİLİMDE KÖLELİK KAVRAMI VE
TARİHSEL TRAVMANIN KALITIMI**
Şeyma ATEŞ

BORCA KARŞI BİRLEŞİK CEPHE | 35
Thomas SANKARA
Çeviri: Suat Kutay KÜÇÜKLER

40 | **SIMONE DE BEAUVOIR'IN UNE MORT TRES
DOUCE'UNDA ÖLÜME İTAAT**
Z. Kevser ŞAHİN

**EKONOMİYE FEMİNİST BAKIŞ: ATAERKİLLİK VE
KAPİTALİZM ARASINDA ÜCRETLENDİRİLMİYEN EMEK** | 43
Prof. Nancy FOLBRE ile Röportaj

Diyaloglara Doğru*

Albert CAMUS

Çeviri: Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

* Bu metin için ayrı bir el yazması yoktur, ancak başlangıçta “Yeni Bir Sosyal Sözleşme” için tasarlanmış bir pasaj içermektedir.

Neither Victims Nor Executioners, Albert Camus'nün Kasım 1946'da Fransız direnişinin günlük gazetesi *Combat*'da seri olarak yazdığı bir dizi denemedir. Denemelerde şiddet, cinayet ve bunları işleyenler, acı çekenler veya bunların gözlem yapanlar üzerindeki etkileri anlatılır. Diyaloglara Doğru bu denemelerin sonucusudur.

Evet, sesimizi yükseltmemiz gerekli olabilir.¹ Şimdiye kadar duyguların gücüne başvur-
maktan kaçındım.² Bugün bizi zorlayan şey boğulduğumuzu düşündüğümüz nokta-
lar değildir. Asıl zorlandığımız konu tarihten yola çıkarak oluşturduğumuz mantıktır.
Duygu, ters giden bir mantığın pürüzlerini gidermek için gerekli olan şey değildir. Bunu sa-
dece akıl yapabilir: Sınırlarını bilen akıl. Evet, bu metni gelecekteki dünyanın, öfke ve sevgi-

¹ Önceki makalenin son maddesi, biraz değiştirilerek tekrar edilmiştir.

² El yazmasında buradan itibaren ayrı yazılmıştır.

nin güçlerinden vazgeçebileceği önerisiyle bitirmek istemiyorum. İnsanları harekete geçirmenin çok şey gerektirdiğinin ve hedeflerin bu kadar sınırlı olduğu ve neredeyse hiç umut ışığı olmayan bir savaş için kendi kendini kuşatmanın zor olduğunun farkındayım. Ama asıl mesele, insanları harekete geçmeye sürüklememek. Aksine, asıl püf nokta, sürüklenmemeleri ve ne yaptıkları hakkında net bir fikre sahip olmaları gerektiğidir.

Sadece geleceği mümkün kılmak için hala kurtarılabilecek olanı kurtarmak: Bu büyük bir motive edici güçtür; tutku ve fedakarlığın nedenidir. Yapmamız gereken şey, insan ıstıرابının toplamına, hala, ayırt edilemez amaçlar için yenilerini eklememiz gerekip gerekmediğine, dünya silahlarla örtünürken ve kardeş yine kardeşi öldürürken³ razı olmamız gerekip gerekmediğine ya da tam tersine, sadece bizden daha iyi silahlanmış diğer nesillere acı vermek için kan dökülmesi ve acıdan mümkün olduğunca tasarruf etmemiz gerekip gerekmediğine açıkça karar vermemizdir. Birincisi, seçimimi yaptığımdan neredeyse eminim. İkinci olarak, seçtikten sonra konuşmam gerekiyor gibi görünüyordu. Kendimi asla cinayete göz yummaya istekli olan, herhangi bir çizgiden insanlar arasında saymayacağımı ve bu düşünceden ne sonuç çıkaracağımı söylemem gerekiyordu.⁴ Şimdi sözümü söyledim ve bitireceğim. Ama ondan önce, okuyucuların şu ana kadar yazdıklarımın özü hakkında bir şeyler bilmelerini isterim.

Bizden şu ya da bu ülkeyi ya da insanları sevmemiz ya da nefret etmemiz isteniyor. Fakat sadece birkaçımız bu seçimi kabul ederken diğer insanlarla olan benzerliğimizin çok iyi farkında. Rus halkını sevmenin doğru yolu, asla olmak için peşinde koşmadıkları şeyin -Tolstoy ve Gorki'nin "dünyanın mayası" dediği şey- farkında olarak onlara iktidarın kaprislerini dilemek değil, geçmişte çektikleri onca acıdan sonra onları yeni ve korkunç bir kan dökmekten kurtarmaktır. Aynı şey Amerikan halkı ve Avrupa'nın talihsiz halkı için de geçerlidir. Fakat bu temel, günün kargaşasında çok sık unutulmuş bir gerçektir.

Gerçekten de bugün direnmemiz gereken şey, korku ve sessizlik ve bunların gerektirdiği zihinlerin ve ruhların bölünmesidir. Savunmamız gereken şey, dünya çapında diyalog ve iletişimdir. Kulluk, adaletsizlik ve yalancılık, bu tür iletişimlere müdahale eden ve bu tür diyalogları engelleyen belalardır. Bu yüzden onları reddetmeliyiz. Fakat bu belalar bugün tarihin ta kendisidir ve bu nedenle birçok insan onlara gerekli kötülükler olarak bakmaktadır. Ayrıca boyunlarımız kadar battığımız bu tarihten kaçamayacağımız da doğrudur. Ama insanın kendisine ait olmayan bir parçasını tarihten kurtarmak için tarihsel arenada savaşmasını arzulayabiliriz. Söylemek istediğim tek şey buydu. Bitirmeden önce, her halükarda, tutumumu ve bu makalelerin özünü biraz daha açık bir şekilde tanımlamaya çalışmak istiyorum, okuyucularımdan söylemek üzere olduğum şey üzerinde açık fikirlilikle düşüncelerini istiyorum.

Büyük bir deney, günümüzde dünyanın bütün uluslarını iktidar ve tahakküm yasalarıyla yönetilen bir rotaya sokmuştur. Deneyin devam etmesinin engellenmesi gerektiğini söylemiyorum. Bizden gelecek herhangi bir yardıma ihtiyacı yok ve şu an için ona karşı çıkanlara rağmen hiçbir şeyi umursamıyor. Dolayısıyla deney devam edecek. Sadece bir soruyu gündeme getiriyorum: Bu deney başarısız olursa, bu kadar çok insanın güvendiği tarihin mantığı yanlış ise ne olur? İki ya da üç savaşa rağmen, birkaç neslin kurbanlığına rağmen, birkaç değer değil, torunlarımızın var olduğunu varsayarak, onlar kendilerini evrensel topluma ulaşmaya daha yakın bulamıyorsa ne olacak? Deneyden sağ kurtulanlar, kendi acılarına tanıklık edecek güce bile sahip olamayacaklar. Deney devam ettiğinden ve bir süre daha devam etmesi kaçınılmaz olduğundan, bazı insanların bizi bekleyen kıyamet döneminde, tüm sorunları çözme iddiasında bulunmayan, ancak günlük hayata bir anlam atfetmek için her an hazır olan mütevazı düşünce tarzını korumayı kendilerine hedef göstermeleri kötü bir şey değildir. Esas olan, bu insanların ödemek zorunda kalacakları bedeli herkes için bir kez daha dikkatlice tartmalarınıdır.

Şimdi metni bitirebilirim. Şu anda yapılması gerektiğini düşündüğüm şey basitçe şudur: Katil bir dünyanın ortasında, cinayet üzerinde düşünmeye

3 El yazmasında *zulmetmek* olarak geçer.

4 Burada, yine, *The Rebel* ile olan yakınlık bahsedilmeye değer.

ve seçmeye karar vermeliyiz. Bunu yapabilirsek, kendimizi iki gruba ayıracağız: gerekirse cinayet işlemeye ya da cinayetin suç ortağı olmaya istekli olanlar ve varlıklarının her zerreleriyle bunu yapmayı reddedenler. Bu korkunç bölünme var olduğu için, en azından bu konuda net olsaydık, biraz ilerleme kaydediyor olurduk. Beş kıtada, şiddet ve vaaz arasındaki sonsuz bir mücadele önümüzdeki

yıllarda şiddetlenecek. Ve birincisinin, mektuptan bin kat daha başarılı olma ihtimalinin daha yüksek olduğu doğrudur. Ama ben her zaman inandım ki, eğer umutlarını insanlık durumuna bağlayan insanlar deliyse, olaylardan umutsuzluğa kapılanlar korkaktı. Bundan böyle tek bir onurlu seçenek olacaktır: Her şeyi, sonunda sözlerin kurşunlardan daha güçlü olacağı inancı üzerine bahse girmek.

İtaatin Sembolik Dansı: Felsefi Perspektifler ve Bireyin Rolü

Almira CAMGÖZLÜ

İtaat etmek; boyun eğmek, buyruğa uymak, söz dinlemektir. Bu metinde, itaat kavramı; Rousseau, Foucault, Sartre, Nietzsche ve Camus gibi düşünürlerin görüşleri üzerinden açıklandıktan sonra itaatin bilinçli ve bilinçsiz hâline değinilecektir. Düşünürlerin bakış açısından itaat, özgürlükle, güç ilişkileriyle ve toplumsal düzenin karmaşık dokusundaki anlam arayışıyla iç içe geçmiş bir olgu olarak görülmektedir.

Jean-Jacques Rousseau'nun belirttiği gibi itaat, toplumsal sözleşmenin ruhudur

ancak bu ruh, bireyin özgürlüğünü kısıtlamadan toplumu etkilemelidir.¹ Michel Foucault, itaati güç ilişkilerinin bir yansıması olarak görür ve toplumsal düzenin bireysel davranışı düzenleyen otoriteyi nasıl oluşturduğuna dair bir pencere açar.² Rousseau'nun bakış

1 Jean-Jacques Rousseau, *Toplumsal Sözleşme ya da Politik Hakkın İlkeleri*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınevi, 2021), 1-3.

2 Michel Foucault, *Özne ve İktidar / Seçme Yazılar 2*, çev. Osman Akınhay ve Işık Ergüden (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021), 2.

açısına göre itaat, toplum sözleşmesinin temel taşıdır. Ancak Foucault'nun bakış açısıyla birleştiğinde itaatin bireysel özgürlüğü sınırlamak için değil, toplumsal dengeyi sağlamak için var olduğunu görebiliriz. Bu denge bireyin özgürlüğünü korurken kendisini topluma karşı sorumlu hissetmesini sağlar.

Varoluşçu filozof Jean-Paul Sartre'ın itaate bakış açısı da bu konuya önemli bir boyut katmaktadır. Sartre, bireyin sürekli olarak özgürlük ve sorumlulukla karşı karşıya kaldığı bir dünyada itaatin bireyin kendi seçimleri ve eylemleri tarafından belirlendiğini savunur. Ona göre bireyin her faaliyeti bir itaat biçimi olarak değerlendirilebilir ancak bu itaatin bireyin kendi değerlerini seçebilme özgürlüğü ve yeteneği ile uyumlu olması gerekir.³ Sartre'ın bakış açısı bireyin içsel özgürlüğünü vurgularken aynı zamanda bireyin toplumsal normlara meydan okuyarak kendi varoluşunu şekillendirebileceği fikrini de desteklemektedir. Bu, itaatin sadece dış otoritelere değil, aynı zamanda bireyin kendi içsel ilkelerine de itaat olabileceği fikrini güçlendirmektedir.

İtaatin simgesel dansının bireyin özgürlüğüyle nasıl entegre olduğunu düşünürken, Friedrich Nietzsche'nin radikal yaklaşımı ortaya çıkar. Nietzsche, itaati güç oyunlarının bir parçası olarak görse de gerçek özgürlüğün kişinin kendi değerlerini cesurca yaratmasında yattığı konusunda ısrar eder. Örneğin Nietzsche'nin "Üstinsan" kavramı; bireyin kendine özgü varoluş alanını ve anlamını bulmasının, toplumsal normlara boyun eğmeden kendi değerlerini yaratmasının ne kadar önemli olduğunu yansıtır.⁴

Albert Camus'un itaate bakış açısı ise, itaatin absürt bir dünyada anlam arayışının bir yansıması olabileceğini öne sürer. Ancak bu itaatin, bireyin içsel tutarlılığını koruması sırasında gerçekleşmesi gerektiğini vurgular. Sisifos'un miti, anlamsızlığa karşı direnişin bir örneği olarak görülebilir; Sisifos'un kayayı tepeye taşıma eylemi, anlamsızlığa karşı direnişin sembolüdür.⁵ Bu nok-

tada itaat, bireyin kendi içsel değerlerine ve tutarlılığına olan sadakatının bir yansıması haline gelir.

İnsan, çıkarıcıdır. Yaptığı her eylem pozitif ya da negatif olması önemli olmaksızın kendisi farkında olsa da olmasa da özünde çıkarıcı bir niyet içerir. Örnek vermek gerekirse; herhangi bir yardım eylemi, insan bunun bilincinde olsa da olmasa da bir çıkar sağlamak için yapılır, söz konusu bu çıkar, spesifik duruma göre başkasının takdirini kazanıp kendini tatmin olmuş hissetmekten, kişinin bu eylemi içini rahatlatmayı sağlama doğrultusunda yapmasına kadar değişiklik gösterebilir.

İnsanın otoriteye boyun eğmesinin altında da her şeyde olduğu gibi çıkarıcı bir niyet yatmaktadır. O hâlde, insanın otoriteye itaat etmesinin altındaki çıkarıcılığı da iki başlıkta inceleyebiliriz:

Bilinçli İtaat

Aktif itaatın kendine fayda sağlayacağını ve eylem sonucu bir çıkar elde edeceğini düşünerek eylemini sürdüren insan, bilinçli olarak itaat eder. Bir işi sevmediği hâlde yapmaya devam etmesi ve patronunun söylediklerine uyması ona maddi anlamda fayda sağlayacaktır, ödevini yapması öğretmeninden bir 'aferin' almasını, annesinin ona verdiği ev işlerini tamamlaması azar işitmemesini, arkadaşına verdiği sözü tutması güvenilmez gözükmemesini sağlar. Spesifik durumdaki değişken otoriteye itaat eder ve yaptığı eylemin ona fayda sağlayacağını bilincinde olur.

Bilinçsiz İtaat

Otoriteye itaat etmesi sonucu sağlayacağı çıkarın bilincinde olmadan, yüzeysel olarak düşünme sonucu o eylemi başka bir amaç için yaptığını sanan insan, bilinçsiz olarak itaat eder. Sokaktaki bir hayvana mama vermesi vicdan azabı çekmemesini, sevdiğiyle vakit geçirmesi kendisini mutlu hissetmesini, etkileşime geçtiği insanlara nazik davranması saygınlığını arttırmasını, kural-lara karşı gelmemesi başının belaya girmemesini sağlamaktadır. Değişken otoriteye itaat etmesi, ona fayda sağlamasına rağmen bunun bilincinde olmaz ve eylemlerini başka amaçlar için yaptığı düşüncesinde olur.

Bilinçli olup olmaması fark etmeksizin, insanın otoriteye itaat etmesi, bundan bir çıkar sağlayacağı anlamına gelir. Otoriteye edilen itaatın

³ Jean Paul Sartre, *Yöntem Araştırmaları: Diyalektik Aklın Eleştirisi*, çev. Rifat Kırkoğlu (İstanbul: Yazko Yayınları, 1981), 4-5.

⁴ Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), 6.

⁵ Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel (İstanbul:

Can Yayınları, 2010), 7.

çıkarcılığı, bu metinde değindiğimiz filozofların ortak olarak sahip olduğu; 'itaat, toplumsal olduğu kadar bireyseldir' düşüncesini desteklemiş olur.

Sonuç olarak itaat, felsefi perspektiflerde özgürlük, adalet, güç ve anlam arayışıyla bütünleşmiş bir olgudur. Rousseau'nun toplumsal sözleşmesinden Foucault'nun güç analizine, Sartre'ın içsel itaatinden Nietzsche'nin değer yaratma sürecine ve Camus'un anlam arayışına kadar bu perspektifler; itaatin bireyin özgürlüğünü koruyarak, etik değerlere bağlılığı teşvik ederek ve içsel tutarlılığı sürdürerek anlam kazandığını gösterir. İtaatin, bireyin toplumsal dansında kendine özgü bir ritmi olduğunu ve bu ritmin, özgürlük ve toplumsal sorumluluk arasında ince bir dengeyi simgelerken, bireyin kendi anlamını bulma yolculuğunda rehberlik ettiğini düşünmek, güçlü bir bakış açısı sunar. Otoriteye edilen itaatin bireysel ve çıkarıcı bir tarafı da vardır ve itaatin özü hakkında düşünüp yorumlama yapmış filozoflar, bahsedilen itaatin sadece toplumsal olmadığı hakkında hemfikirdirler.

KAYNAKÇA

Rousseau, Jean-Jacques. *Toplumsal Sözleşme ya da Politik Hakkın İlkeleri*. Çeviren: Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınevi, 2021.

Foucault, Michel. *Özne ve İktidar / Seçme Yazılar 2*. Çeviren: Osman Akınhay ve Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.

Sartre, Jean Paul. *Yöntem Araştırmaları: Diyalektik Aklın Eleştirisi*. Çevirmen: Rıfat Kırkoğlu. İstanbul: Yazko Yayınları, 1981.

Nietzsche, Friedrich. *Böyle Söyledi Zerdüşt*. Çevirmen: Mustafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Camus, Albert. *Sisifos Söyleni*. Çevirmen: Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları, 2010.

Karl Jaspers Terminolojisiyle İtaat Kavramını Okumak

Damla TANRIKULU

İtaat kavramı etimolojik olarak boyun eğme anlamında kullanılır. Burada boyun eğmeden kastedilen kurallara/yasalara/emirlere uyma anlamındadır. Peki kim-ler-e veya neye boyun eğeriz? Kuralla/emre boyun eğme zorunluluk içerir mi?

Suç Sorusu veya Die Schuldfrage

İtaat kavramını ele alırken Karl Jaspers'i zikretmenin 21.yüzyıl insanı ve insanının içinde bulunduğu dünyayı anlamak bakımından oldukça önemlidir. Jaspers varoluşçu bir çizgide ilerlerken felsefesinde doğrudan doğruya itaat kavramından söz etmez. Burada itaat kavramı "irade, özgürlük, eğitim ve otorite" gibi kavramlarla ilişkili ortaya çıkar. Nitekim kavramın kökeninde insanın existensi yer almaktadır. 20. yüzyıl Almanya'sında suç ve sorumluluk, existensi tekrar sorgulamaya iterken varoluşun sözcülüğünü bu kez Karl Jaspers üstlenmiştir.

Kavramın anlamını Die Schuldfrage'de yapısökümüne uğrattığı suç ve sorumluluk kavramları ile ilişkisinden çıkarırız. Böylece Jaspers'ta itaat, suç ve sorumluluğa bağlı olarak insanın varoluşuyla birlikte okunmalıdır.

Jaspers'ta varoluş (egzistans) diğer bütün kavramların temelinde bulunan kurucu bir kavramdır. Burada "varlık" ve "varoluş" kavramları birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü "var-lık" kendi kendini var eden doğa iken "var-oluş" ise kendi kendini var eden doğanın kendi üzerine düşünmesidir.¹ Doğa "tanrı, ölüm, acı çekme gibi" görmezden glemeyeceğimiz ya da değiştiremeyeceğimiz bir sınırdır.² Sınır durumu aynı zamanda metafizik bir anlam taşıdığı gibi Jaspers'a göre kişi bu durumlardan kaçamaz. "Egzistans" olabilmenin ilk koşulu bu sınır durumlarının farkında olup, doğanın kendi üzerine düşünmesidir. Jasper egzistansı mitolojideki "ruh" kavramından hareketle felsefe dilinde kullanır.³ Böylece düşünerek bir çıkarımda bulunan varlık bir tür aydınlanma yaşar, oluşa yani bilince gelir.⁴ Bilinç ise özgürlüğün ön koşuludur. Özgürlük, öteki varoluşlarla birlikte ortaya çıkar. Nitekim sıfır noktası olmayan insan bir toplum içine doğduğu üzere burada kendi gibi "varlık" olan insanlarla karşılaşır ve bu varlıklarla iletişim/komünikasyon kurmaya ihtiyacı vardır. İletişim ise existence olabilmenin ikinci ve özel bir koşuludur. Bu yüzden egzistans yalnızca farkına varılarak, yaşanılarak anlaşılabilen bir kavramdır.⁵ Sınır durumlarının bilincinde özgür olan insan başka varoluşlarla da iletişimde bulunmak zorundadır. Nitekim Kant'a göre özgürlük ahlak yasasını şart koşar.⁶ Varlık konusunda herhangi bir sıfır noktasından söz edemeyeceğimiz gibi insanın varoluşu ancak öteki ile olan ilişkisi içinde düşünülebilir. Bu ilişki aynı zamanda bir gereksinimdir. Başkasına olan gereksinim ise birlikte dayanışma içinde yaşamayı zorunlu kılar. Dayanışma kavramı da toplumun bir bütünü olarak iletişim kavramı ile birlikte okunmalıdır.

1 Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi*, çev. M.K. Coşkun (İstanbul: Sümer Yayınları, 2015), 10.

2 Songül Köse Özgöçer, "Karl Jaspers' in Felsefi Düşüncesinde Sorumluluk Anlayışı" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2022) 24-28

3 Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, çev. M.Akalın (İstanbul: Dergah Yayınları, 1981), 16.

4 Jaspers, *Felsefeye Giriş*, 17.

5 Jaspers, *Felsefeye Giriş*. 18-19

6 Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999), 4., 29.

İletişim/komünikasyon Jasper açısından varoluşsal bir "haberleşme" ya da "haber verme"dir.⁷ Öteki varoluşlarla iletişim kurma ahlak yasasını tekrar gündeme getirir. Öyle ki insan iletişimde olduğu ötekine karşı sorumludur, bu sorumluluk yasa gereğidir.⁸ Peki insan kime/neye karşı sorumludur? Bu sorumluluk koşulsuzca kurala uyma anlamında mıdır? Toplumsal bir varlık olan insan bir otoriteye karşı sorumludur. Otorite kişiler, tanrı veya kişinin kendi vicdanı olabilir. Öyle ki otoriteye karşı gelme durumu çeşitli suçların doğmasına zemin hazırlar. Jaspers'a göre suç, sorumluluğun ihlal edilmesinden doğar ve otoritenin çeşitliliğine bağlı olarak işlenen suçlar da çeşitlenir. Burada ufak bir parantez açılarak "sorumluluk"(verantwortung) ve "suç"(schuld) arasındaki ilişkiyi, Max Weber terminolojisiyle okumanın faydalı olacağını belirtmek isterim. Nitekim Jaspers'in düşüncelerinin yaratıcı kaynağı Weber'in komünikasyon kavramına dayanmaktadır.⁹

İtaat- Sorumluluk ve Suç Bağlamı

Görüldüğü üzere itaat varoluşçu çizgide sorumluluk kavramı ile birlikte okunabilmektedir. İnsan otoriteye itaat eder, bu itaat onun özgürlüğünü elinden almaz. Nitekim Jaspers'a göre insan egzistansına bağlı olarak özgürdür. Bu özgürlük, kişinin kendi kendisinin farkına varması -bilince gelmesi- ile ortaya çıkar. Bilince gelen insan yaptığı seçimlerle irade sahibidir. Dolayısıyla özgürlük insanın bilerek, isteyerek ve seçimde bulunarak kazandığı öznel bir yetidir.¹⁰ Kişi bilinçli olarak eylemde bulunur ve iradesi sayesinde otoritesini kendi seçer. Kişinin eylemde bulunurken seçim yapabiliyor olması, eylemlerinin sonuçlarından da sorumlu olması anlamına gelmektedir. Aksi durumda otoriteye karşı gelinmesi -itaatsizlik- istenmeyen davranışların yaşanmasına neden olur. Bu davranışlar da "suç" olarak adlandırılmakta,

7 Nebil Reyhanî, "Şifre Kavramı Işığında Karl Jaspers' de Felsefi İnanç", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (2001), 12.

8 Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*. 18-23

9 Massimiliano Aragona, "The influence of Max Weber on the concept of empathic understanding (Verstehen) in the psychopathology of Karl Jaspers." *History of psychiatry* (2019): 1-17., 2.

10 Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?*, çev. İ. Eyüboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 1997), 8-13.

aynı zamanda egzistansı da tehdit etmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus itaat kavramının bilinçsizce bir boyun eğme ya da emirleri yerine getirme değil, kişinin özgür iradesi ile seçtiği bir otoritenin kurallarına uyması anlamında okunmasıdır. İçine doğduğu toplumun otoritesini reddedip o toplumdan ayrılarak kendi düşüncesine uygun bir otorite altına girmeyi kabul etmesi gibi. Nitekim otoriteye karşı gelinmesi/ itaatsizlik toplum üzerinde hasara neden olabilir. Kişi kamusal alanda eylemde bulunurken eyleminin sonuçları öteki varoluşlara zarar verebilmektedir. Böylece diyebiliriz ki özgür olmak öteki varoluşlarla karşılıklı iletişimde ortaya çıkan bir durum ise; suç, daima özgürlüğüm içinde “özgür-oluşum” aracılığıyla vardır.¹¹ Böylece Jaspers’a göre herkes varoluşu gereği suçludur ve varoluşu gereği bir otorite altına girmekle yükümlüdür.¹² Kimse buna karşı gelemez, reddedemez. Şayet reddederse egzistansını da reddetmiş olacaktır.

Peki suç nedir? Hangi durumlar suç teşkil eder?

Önceki paragraflarda Jaspers’ın suç kavramını varoluş kavramı ile birlikte ele aldığını dile getirmiştik. Fakat burada suç kavramının biraz daha tarihsel boyutu ile ele almanın yazının seyri açısından önemli olduğu kanaatindeyim. Çünkü her kavram içinde bulunduğu tarihsel koşullar çerçevesinde anlamlandırılır, her kavram tarihsel bir evrim geçirir. Böylece anlam bakımından değişimler/dönüşümler yaşar. Nitekim suç kavramında değişmeyen unsur toplumdan ayrı düşünülmemesidir.

Tarihsel seyirde suç kavramına baktığımızda suçun kültür ve ahlak gibi toplumsal yapı içerisinde ele alındığı görülür. Her dönemin toplumsal yapılanmasına göre suç kavramının da anlamı değişmektedir. Buna bağlı olarak ilkel çağda, Antik Yunan’da, Ortaçağ’da ve Akıl Çağı’nda birbirinden farklı anlamlarda kullanılmıştır. suç, aklın gelişmediği dönemlerde doğa üstü güçlere atfedilen şeylere karşı çıkma sonucu bir tür günah iş-

leme, Antik Yunan’da akla, iradeye aykırı davranma, Ortaçağ’da tanrı yasasına karşı çıkma ve Akıl Çağı’nda ise pozitif hukuka bağlı olarak kamusal yasaya karşı gelme anlamında kullanılmıştır.¹³ Jaspers da tarihsel boyutu göz önünde tutarak suç kavramını “cezai suç (verbrechen), siyasi suç (politische schuld), ahlaki suç (moralische schuld) ve metafizik suç (metaphysische schuld)” olarak dört ayrı başlıkta incelemektedir.¹⁴

1- Cezai suç, bireyin mevcut iktidarın oluşturduğu yasalara karşı gelmesi ve bu yasalara uymaması durumunda ortaya çıkar. Suçu işleyen birey, grup veya gruplar olabileceği gibi yargı merci mahkemelerdir. Mahkeme kararınca suçlu görülen bireylere yasal ceza verilmektedir. Nitekim Jaspers’a göre her suçun cezası vardır ve suçlu suçunu kabul ettikten sonra yargı merci tarafından da onaylanmaktadır.

2- Siyasi suç ya da politik suç daha çok sorumluluk kavramıyla özdeş gibi kullanılır. Sorumluluktan kastedilen Jaspers’a göre politik bir yükümlülüktür. Çünkü siyasi suç tanımlarken yükümlülük anlamına gelen “haftung” kavramını kullanmıştır. Burada vurgulamak istediği temel, suçun bütün halkın/vatandaşların sorumluluklarını yerine getirmemesinden kaynaklı ortaya çıktığına yöneliktir. Nitekim bütün insanların ortak sorumluluğu vatandaşlık görevleridir. Dolayısıyla kolektif bir sorumluluktan söz edilmektedir.

3- Ahlaki suç, Jaspers’ın ifadelerine göre her bireyin kendi içine dönüp kendini sorgulaması sonucu ortaya çıkar. Bu bağlamda kişi “Suçum ne?” diyerek kendisine yönelik bir araştırmaya girer.¹⁵ Birey kendi hakkında bir tür yargılamalarda bulunur ve burada yargı merci kişinin vicdanıdır.

4- Metafizik suç insanın varoluşu ile ilişkilendirilir. Nitekim insan içine doğduğu toplumla sürekli dayanışma içerisinde. Bu yalnızca içine doğulan toplumla sınırlı değil bütün insan varoluşu için söz konusu olduğu için tüm dünyadaki

11 Jaspers, *Felsefe Nedir?*, 11-12.

12 Karl Jaspers, *Die Schuldfrage* (Heidelberg: Lambert Schneider, 1946), 44-65.

13 Sami Selçuk, “Suç, suçun öz nitelikleri ve tanımı.” Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan. Cilt 1. Beta Yayınevi, (2014). 87-90.

14 Jaspers, *Die Schuldfrage*, 44-65.

15 Jaspers, *Die Schuldfrage*, 57.

varoluşlarla dayanışma içinde olma anlamındadır. Böylece dünyanın herhangi bir yerinde bir suçta sessiz kalmak, haksızlık karşısında adaleti kaybetmek en temelde de dayanışmanın bozulması metafizik suçun yaşanmasına neden olur.¹⁶

Türkçeye “Suçluluk Sorunu” olarak çevrilen “Die Schuldfrage” farklı anlamlar taşır. Jaspers’in ortaya koymaya çalıştığı “suç sorusu” dur. Dolayısıyla suç ve suçluluk arasındaki ayrıma dikkat çekmek gerekir.

Kapsamlı bir ifadeyle suç yasaları çiğneme, karşı gelme sonucu ortaya çıkan davranış biçimi olarak ifade edilebilirken suçluluk ise suçu işleyen öznenin işlediği suçtan ötürü hissettiği pişmanlık ya da sorumluluk duygusu olarak ele alınabilir. Bu bakımdan suçluluk kavramı daha çok psikolojik bir anlam taşımaktadır.

Jaspers’in suç ve suçluluk kavramlarını incelemesinin nedeni savaş dönemine tanıklık etmesinden kaynaklanır. Sorumluluk ve itaat kavramı birbirine girmiştir. Bu yüzden halk “tehdit, korku ve rahatsızlık” içinde terör rejimine maruz kalmıştır. Fakat halk her ne kadar bu terör rejiminden rahatsız olsa da bunu dile getirecek cesareti kendinde bulamamıştır. Jaspers ise bütün Alman halkını suçlayacak kadar cesaretli davranıp varoluşun sesi haline gelmiştir.¹⁷ Nitekim Jaspers’a göre insan, işlenen herhangi bir suçta ister bilerek ister bilmeyerek fark etmeksizin katılmaktadır. Çünkü “insan varoluşu gereği metafizik suçludur.” O, varoluşu gereği itaat etmektedir. Ne yaparsa yapsın bu onun kaçınılmaz gerçeğidir. Dolayısıyla hiçbir suçta kayıtsız olamaz.¹⁸

Fakat savaş sonrası insanlar suçluluk duymuyorlar ya da duymak istemiyorlardı. Bu yüzden suçlarını başkalarının üzerine atıyor, suçu görmezden gelmeye çalışıyorlardı. “Her ne kadar suçumuzu hafifletmeye dair düşüncelere sahip olsak da suçluluk duygusunun ortadan kalkması mümkün değildir.”¹⁹ Nitekim bu duruma sebebiyet ve-

ren terör rejiminin -mevcut ideolojisinin- kendisidir. Çünkü demokrasi ve anayasa totaliter ideoloji ile yürürse insanlar bilinçlerini bu rejimin meşru gördüğü biçimde düzenlerler. Atasözünün de ifade ettiği gibi “balık baştan kokar.” diyebiliriz. Toplumsal rejim ne kadar demokratik ise halkın itaat kavramı ile ilişkisi de o ölçüde olumsuz olacaktır. Burada Jaspers’a teşekkür etmek isterim. İnsanlara suçlarını üstlenmeleri için suçun ne olduğunu, nasıl tanımlanması gerektiğini göstererek onları bilince çağırma cesaretini üstlenmiştir. Böylece herkes üstüne düşen sorumluluğu bilinçli olarak kabul edecektir.²⁰

KAYNAKÇA

Aragona, Massimiliano. “The Influence of Max Weber on the Concept of Empathic Understanding (Verstehen) in the Psychopathology of Karl Jaspers”, *History of psychiatry* 30.3 (2019): 283-299.

Bookchin, Murray. *Özgürlüğün Ekolojisi*. Çeviren: M.K. Coşkun. İstanbul: Sümer Yayınları, 2015.

Jaspers, Karl. *Die Schuldfrage*. Heidelberg: Lambert Schneider. 1946.

Jaspers, Karl. *Suçluluk Sorunu*. Çeviren: G. Y. Demir. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.

Jaspers, Karl. *Felsefeye Giriş*. Çeviren: M. Akalın. İstanbul: Dergah Yayınları, 1981.

Jaspers, Karl. *Felsefe Nedir?*. Çeviren: İ. Eyüboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 1997.

Kant, Immanuel. *Pratik Aklın Eleştirisi*. Çeviren: I. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 1999.

Özgöçer Köse, Songül. “Karl Jaspers’in Felsefi Düşüncesinde Sorumluluk Anlayışı”. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2022.

Reyhanî, Nebil. “Şifre Kavramı Işığında Karl Jaspers’ de Felsefi İnanç”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (2001): 1-18

Selçuk, Sami. Suç, “Suçun Öz Nitelikleri ve Tanımı”. Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan içinde, 85-106. İstanbul: Beta Yayınevi, 2014.

16 Jaspers, *Die Schuldfrage*, 64.

17 Karl Jaspers, *Suçluluk Sorunu*, çev. G. Y. Demir (İstanbul: İthaki Yayınları, 2015), 25.

18 Jaspers, *Suçluluk Sorunu*, 57.

19 Jaspers, *Die Schuldfrage*, 73.

20 Jaspers, *Die Schuldfrage*, 41.

İtaat İnsanı İçsel Biata Yönlendirir mi?

Fatma ÜNLÜ

İnsanlar dünyaya geldikleri ilk andan itibaren itaate bağlı kalma eğilimindedirler. Savunma mekanizmaları henüz gelişmemiş olup ihtiyaçları doğrultusunda bireysel tatmini sağlayacak bir etmene itaat etme içgüdüleri duyarlar. Örneğin yeni doğmuş bir bebek ebeveynine muhtaç olur ve onun liderliğine itaat ederse yaşamını sürdürebilir. Aksi takdirde bireyin yaşam kalitesi düşer ve temel ihtiyaçlarını karşılayamaz dolayısıyla kendi çıkarlarına uymayacağı için bu duruma boyun eğmez. Sadece yaşam başlangıcında değil ilerleyen süreçte de etkisini gösteren bu durum, kişi yaşamını bu varsayımına başlattığı için gelişimi boyunca bu kalıplar var

olmaya devam eder. Bireyde olduğu gibi çevreye bakıldığında da itaatın etkileri görülür. Doğada zayıfların yaşama ihtimali daha azdır. Bu durum insanları, güçlünün ve çoğunluğun tarafında olmaya iter. Çevreden kabul görmek ve yalnız kalmak istemeyen birey; güçlü olarak gördüğü topluluğun belirttiği olgulara itaat ederek, boyunduruk altında karakteristik tabularını inşa etmeye başlar. Bu boyunduruk sistemin içinde tamamen sorgulama kavramına uzak kalır. Kendi görüşleri ve davranışları, adapte olduğu olguya hemen hemen aynı haldedir. Yaşam şekli olarak gördüğü düzene dahil olmasına rağmen içinde olduğu toplumla kendi görüş-

leri arasında fikir ayrılıkları yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bireyin buna gösterdiği reaksiyon çoğu zaman işlevsiz olup öznel fikirlerini savunması bir hayli zorlaşır. Yine de zoru seçmek isterse; alıştığı rahat bozulacak, çoğunluğu karşısına alacak, aleyhine sonuçlar doğuracaktır. Bu zorluk karşısında ikileme düşen kişi de bir seçim yapmak zorunda kalacaktır: Ya alışageldiği itaat kavramının konfor alanında devam edecek ya da sorgulamaya zemin hazırlayıp farkındalık ile yoluna adım atacaktır. İkinci ihtimali seçtiğinde artık içinde bulunduğu toplumun dışında, kendi içselliği ile baş başadır. Kişi benliğinin dünyasına dönme sürecine içsel ve derin sorgularıyla başlamış olacak ve ortaya çıkan soru işaretleriyle oluşan boşluğu yitirip yerine gerçeklerle ya da kendi öznel gerçeğiyle anlam dünyasını oluşturacaktır. Devamında kişinin duygularının olayı yönlendirmesi ve bu yönlendirmeyi mantığının onaylaması ya da onaylamamasıyla süreci ilerletecektir.

Bir diğer olasılık ise toplum dışına çıkıp sorgulamaya cesaret edemeyenlerdir. Bu kişiler pasifliklerini meşru kılma yolları ararlar. Başlarına gelen sorunlar hakkında öznel yargılamalar yapmak yerine nesnel olarak çevreyi, inançlarını, itaatlerini sorumlu tutma eğilimi gösterirler. Tarihte benzer birçok örnek mevcuttur. Misal Orta Çağ'ı kasıp kavuran veba salgını: salgının nedenleri uzun süre bilinmemiştir. Öne sürülen fikirler de din ile şekillendirilmiştir. Bu sebeple hastalığın nedenini yaratıcıyla özdeşleştirmişlerdir.

Toplumun bir kısmı, hastalığın Tanrının kendilerini cezalandırdığını düşünmüş ve tanrıdan gelen cezayı kendilerine layık görmüşlerdir. Din algısına bağınazca itaat etmekten uzun süre vazgeçmemişlerdir. İnsanların hastalığa tıbbi çözüm yerine kilise odaklı olması; rahiplerin, vazizlerin ve kardinallerin olağana çaresiz kalması, dönemdeki doktorların bile hastalığın geçici olduğuna inanması sebebiyle hastalık artarak devam etmiştir. İnsanlar ceza olarak gördüğü bu olaya boyun eğerek ölümü kabullenmiştir. Fakat on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Alexandre Yersin ve Shibusaburo Kitasato tarafından veba mikrobunun keşfedilmesiyle hastalığın lenf bezlerinde oluştu-

ğu ortaya konmuştur.¹ Verdiğimiz bu örnekte görüldüğü gibi bağınazca toplum dayatmaları insanların ölümlerine sebep olmasına rağmen insanlar inançlarının itaatinden vazgeçmemiştir. Fakat toplumun itaati benimsemeyen, sorgulayarak insan çıkarlarını hedef alan ve sorunların çözülmesini isteyen kişiler sayesinde duruma çözüm getirilmiştir. İtaat sorgulanamaz yanlılığının önüne geçildiğinde insanlar kapasitelerini zorlayıp zihinlerinin derinliklerindeki anlamları açığa çıkaracak ve seçimlerinde özgürlüğe erişeceklerdir. Bireysel seçim özgürlüğüne temelden bakıldığında, kişinin benliğine tuttuğu ayna; saf gerçekliğini barındıran içsel biatı karşımıza çıkarır. İçsel biat; kişinin düşüncelerine etki eden, dış faktörlerden uzak olup bütünüyle kendi düşüncelerini ön plana çıkararak onları hayatına adapte etmesidir. Kişi öncelikle içsel biatını gerçekleştirirse, itaat edeceği her ne olursa olsun kendi özgürlüğüyle seçmiş olur. Bu içsel biat yolunda kişi mantığını, duygularını, ne istediğini kısaca öz benliğini oluşturacak özelliklerinin detayına iner. Algılarının ötesinde farkındalık oluşturmaya çalışır.

Farkındalık aşamasında kişi yaşadığı deneyimleri inceler. Bu deneyimlere karşı önce hissettiği duyguları anımsar sonrasında mantığını inceler. Kişi bu incelemeyi yaptığında aslında mantık ile duyguların birbirine hem uçurumun iki uç noktası kadar uzak hem de iç içe harman olacak kadar yakın olduğunu fark eder. Yalnızca mantık ile bakıldığında duygulara mana yüklenemezken durum içinde duygular hissedildiğinde anlamlı görülür. Durumu Humboldt'un şu sözüyle ifade edelim, "Her anlama, aynı zamanda anlamamadır, düşünce ve duygularda her uyum, aynı zamanda ayrışmadır."²

Kişi bu farklılıkların karmaşasında, sorgularıyla düşüncesine şekil verir. İçsel biatının kazandırdığı farkındalık; yaşamının seyrini değiştirir, benlik psikolojisine hürlük getirir ve şekil verdiği düşünce ile duygularını yönetebilecek irade

1 Emrah İstek, "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", *Tarih Araştırması Dergisi*, 36, Sayı 62, (2017):175.

2 Wilhelm von Humboldt, "Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues", (Berlin: Druckerei der Königlischen Akademie der Wissenschaften: 1907), 64-65.

kazanır. Artık kişi, itaatın yönlendirmiş olduğu içsel biatını eylemlerinin merkezine alarak hayatına devam eder. Böylece yaptığı ve yapacağı eylemlerin tamamı kendi sorumluluğunda olacaktır. Hata yapsa bile hatasının özgür bir seçim olduğunu düşünerek duruşundan vazgeçmeyecektir. Kişi, itaate kıyasla içsel biatına bağlı kalacaktır.

KAYNAKÇA

İstek, Emrah. "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", *Tarih Araştırması Dergisi*, 36, Sayı 62, (2017): 175.

Humboldt, Wilhelm von. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*, Berlin: Druckerei der Königlichen Akademie der Wissenschaften, 1907.

İstisnadan Ekstra- Yasal Normalliğe: Türk-Yunan Sınırını Geçen İnsanlara Karşı Geri Püskürtme ve Irkçı Devlet Şiddeti

Lena KARAMANIDOU, Bernd KASPAREK

Çeviri: Dilan BOZKURT

Karamanidou, L., & Kasperek, B. (2022). From Exception To Extra-Legal Normality: Pushbacks And Racist State Violence Against People Crossing The Greek–Turkish Land Border. *State Crime Journal* 11(1), 12-32.

Özet: Türk-Yunan sınırı, Mart 2020’de Türk Hükümeti’nin sınır “kapısını açması” ve eş zamanlı bir şekilde Yunan Hükümeti’nin kapatmasına takiben gösteri alanı oldu. Ortaya çıkan şiddet, “işgal” ve “asimetrik tehditler” kavramlarına dayanan istisna anlatıları ve ırkçı söylemler tarafından meşrulaştırıldı. Ancak Mart 2020’de yaşanan olayların çarpıcı ve medyatik doğası, adını Yunanistan ile Türkiye arasındaki kara sınırını oluşturan nehir-den alan Meriç’teki sınır şiddetinin yerleşikliği ve uzun ömürlülüğünü gizledi. Saha çalışması, röportajlar ve doküman analizi dahil olmak üzere nitel araştırmalardan yararlanarak, yerel sınır rejiminin kalıcı bir özelliği olan geri püskürtme eylemini inceliyoruz. Geri püskürtmenin ve diğer şiddet biçimlerinin yalnızca insan hakları ihlalleri ve dolayısıyla Avrupa ve devletlerinin yasa ve değerlerine aykırılıklar olarak değil, liberal devletlerin ırksallaştırılmış, şiddet içeren sınır rejimlerine gömülü, sınırların içkin ve kaçınılmaz şiddetini örnekleyen normalleştirilmiş sınır yönetimi teknolojileri olarak algılanması gerektiğini savunuyoruz.

Anahtar kelimeler: sınır yönetimi; sınır şiddeti; Türk-Yunan sınırı; geri püskürtme; ırkçı devlet şiddeti

GİRİŞ

28 Şubat 2020 tarihinde Türk Hükümeti, Yunanistan ile olan sınır kapısını “açacağını” duyurdu. Yunan Hükümeti, Türk-Yunan sınırını geçmek için harekete geçen -ve bazen başarılı olan- yüzlerce insana şiddetle yanıt verdi: Polisin ve ordunun seferber edilmesi, göz yaşartıcı gazın kullanımı, şok bombası, plastik mermiler ve hatta gerçek mühimmat; iki kişinin ölümü ve pek çok kişinin yaralanmasıyla sonuçlandı (Amnesty International [AI] 2020; 2021). Özetle insanlar yakalandı ve sınırdan geri püskürtüldü, iltica süreci bir ay askıya alındı ve sınırı geçenlere illegal geçiş nedeniyle sistematik olarak dava açıldı (AI 2020; 2021; Human Rights360 2020a; 2020b). Bölge sakinleri -siviller ve Ulusal Muhafızlar üyeleri, ordu yedek-

leri- “Yunan otoritelerinin rehberliği altında” sınır kontrolünde yer aldı, hareket içindeki insanlara ve aynı zamanda gazetecilere karşı şiddet uyguladı (Panhellenic Association of Border Guards 2020; Simeonidis 2020; Scavo 2020). Türk hükümeti tarafından “yönlendirilen”, “teşvik edilen” ve “manipüle edilen” asi, tehditkâr bir “güruh” olarak tasvir edilen hareket halindeki insanlar tarafından “ani”, “kitlesel” bir “istila” olarak inşa edilen Mart 2020 hareketleri, ulusal güvenliğe yönelik “asimetrik”, “hibrit” bir tehdide yükseltildi (Hellenic Republic 2020; European Parliament 2020). Ötekinin sınırda oluşturduğu ivedi tehdit için güvenlik askerlerinin seferber edilmesi, Türkiye’yi düşman ülke olarak belirten milliyetçi söylemleri pekiştirdi, söylemsel olarak hükümetin sınır “krizi” ve istisnai durum çıkarmasını sağladı ki yakın zamanda güvenliğe karşı varoluşsal tehditler, hukukun üstünlüğünün askıya alınmasına sebebiyet verdi (Aradau ve diğerleri 2008).

Mart 2020 tarihinin şiddetli “sınır gösterisi” (Casas-Cortes et al. 2015; De Genova 2013) AB dış sınır bölümünde dikkat çekti ki son 20 yıldır yoğun ilgi ve kararsızlık arasında gidip geliyordu. Örnek olarak ilk kez Ekim 2010 tarihinde, Avrupa Sınır Ajansı Frontex’in ani sınır müdahalesi verilebilir (Kasperek 2021). Kriz, istisna ve Türk tehdidi söylemleri, Türk-Yunan sınır bölgesi Meriç’e 2 hafta boyunca akın eden ulusal ve uluslararası medya ve aynı vakitte bölgeyi ziyaret eden AB aracılıları tarafından benimsendi (European Commission 2020a; Ta Nea2020; Trilling 2020). Sığınma hakkının askıya alınması ve o dönemde tanık olunan kontrol uygulamalarının şiddeti, bu uzak AB sınırında yasalık ve hukukun üstünlüğü hakkında birçok soruyu gündeme getirmiş, ancak normalleştirilmiş bir uygulamadan ziyade istisnai bir olay olarak kavramsallaştırılmıştır (Markard et al. 2020; UNHCR 2020).

Ancak Mart 2020 olaylarının çarpıcı ve oldukça medyatikleştirilmiş doğasının, Meriç’teki sınır şiddetinin uzun sürmesini (Demetriou 2019) ve bunu gerekçelendirmek için kullanılan anlatıların sürekliliğini gizlediğini öne sürüyoruz. Örneğin Türkiye, Yunanistan’da tarihsel olarak düşman

bir devlet ve kültürel bir Öteki olarak algılanmış, aynı zamanda Demetriou'nun (2019: 23) belirttiği gibi "Yunanistan'a yasadışı göçmen gönderen kötü niyetli bir aktör" olarak görülmüştür. Göç hareketlerinin istila ve "asimetrik tehditler" olarak ve göçmenlerin Yunan kültürel kimliğini, ekonomik refahını ve ulusal güvenliğini tehdit eden Ötekiler olarak tasvir edilmesi otuz yılı aşkın süredir baskın temsiller olmuştur (Demetriou 2019; Karamanidou 2016). Göz yaşartıcı gazın ve canlı mühimmatın Mart 2020 gösterilerine katkısı olurken şiddet ve hakların ihlali Meriç sınırının kalıcı özellikleriydi. 2000'li yıllardan beri aktivistler, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları organizasyonları ilticaya erişimin engellenmesi, kabul ve gözaltı koşullarının aşağılayıcı olması ve hareket halindeki insanlara karşı fiziksel ve sözlü şiddet kullanılması gibi insan hakları ihlallerini tutarlı ve sürekli bir şekilde belgelemiştir (AI 2005; 2014; Committee for the Prevention of Torture [CPT] 1999; 2020; Human Rights Watch [HRW] 2008; NOAS ve diğerleri 2010; Pro Asyl 2007; 2013).

Bu makalede, geri püskürmenin Yunan ve Avrupa sınır rejimi içinde normalleştirilmiş sürekli bir uygulama oluşuna odaklanıyoruz (Ican 2021; Karamanidou ve diğerleri 2020). Geri püskürtme yani uluslararası sınırdan yasa dışı geri dönüşler, 2000'lerden bu yana farklı zamanlarda ortaya çıkan birçok Avrupa sınırında belgelenmiştir (Aru 2021; Augustová and Sapoch 2020; Caponio and Capiali 2018; Gazzotti 2020 bakın). Ancak, Meriç sınırında 1980'lerin sonlarına kadar uzanan bu uygulamalar, bir sınır kontrol teknolojisi olarak pratiği araştırmak, sınır rejimleri içindeki mantığını sorgulamak ve böylece geri püskürtme pratiklerinin daha fazla teorileştirilmesine katkıda bulunmak için benzersiz bir vaka çalışması sunmaktadır. Meriç'i bir sınır manzarası, sınır ötesi hareketliliklerin karmaşık tarihleri, maddilikleri, kontrol toplulukları, sınır rejimleri ve Avrupa ve Yunanistan sınırlarının anlatıları tarafından şekillendirilen bir alan olarak bağlamsallaştırıyoruz (Agnese and Amilhat Szary 2015; Brambilla ve diğerleri 2015). Sınır manzarası merceği ve bunun bir sınırın mekânsal ve zamansal dinamiklerini yakalama kapasitesi, Yunanistan'daki geri püskürtmelerin yanı sıra Meriç'le ilgili birçok analizi karakterize eden "kriz" çerçevesinin günümüz yorumlamasına karşı bir panzehirdir (Jeandesboz ve Pallister-Wilkins 2016; Tazzioli 2020). Otuz yılı aşkın bir zaman dilimin-

de Meriç'in sınır manzarası içinde, az araştırılmış örgütsel özellikleri de dahil olmak üzere geri püskürtme uygulamalarını inceleyerek mantığının, lojistiğinin ve gerekçelerinin izini sürüyoruz. Geri püskürtmenin ve diğer şiddet biçimlerinin insan haklarının ihlalini ve dolayısıyla Avrupa'nın ve Avrupa devletlerinin yasalarına ve değerlerine aykırı şeklinde değil, liberal devletlerin ırksallaştırılmış, şiddet içeren sınır rejimlerine (Isakjee vd. 2020) gömülü, normalleştirilmiş sınır yönetimi teknolojileri (Ican 2021; Karamanidou vd. 2020) olarak algılanması gerektiğini savunuyoruz. Meriç konusunda neden geri püskürtmenin bu kadar uzun zamanlı ve uzun zamanlı şekilde alttan alınan bir uygulama olduğunu sorgulama yoluyla geri püskürtmelerin bir sapma olmaktan çok uzak olduğunu, daha ziyade paradigmatik olarak Vestfalya sınırını, yani Avrupa'daki ulus devletlerin ulusal sınırlarını karakterize eden ve tanımlayan şiddeti temsil ettiğini öne sürüyoruz (Zaiotti 2011).

Bu makale, 2018 ve 2020 yılları arasında AB tarafından finanse edilen RESPOND projesinin Avrupa Birliği ve Meriç Bölgesi sınır yönetimi araştırmasına dayanmaktadır. Altı saha çalışması ziyareti sırasında, polis yetkilileriyle röportaj yaptık, bölge sakinleriyle konuştuk ve yerel sınırın topluluklarını ve altyapılarını gözlemledik ve belgeledik. Ancak saha çalışması bize bölgenin içinde önemli içgörüler sunarken kaçınılmaz bir kısıtlama, geri püskürtmelerin yerinde araştırılmasının ve belgelenmesinin imkansız yakınlığıydı. Bunların en önemli aşaması olan nehir üzerinden Türkiye'ye sınır dışı edilme, başta yerel çiftçiler ve balıkçılar olmak üzere halkın birkaç üyesi dışında kimsenin erişemediği askeri bir bölgede gerçekleşmektedir (Demetriou 2019). Geri püskürtmelerin diğer aşamaları da benzer şekilde sınır muhafız karakolları ya da halkın erişiminin sınırlı olduğu yarı resmi ve gayri resmi gözaltı merkezleri gibi yerlerde gerçekleşmektedir (Karamanidou ve diğerleri 2021). Saha çalışmamız sırasında geri püskürtmelerin yerelde yaygın bir bilgi olduğu açıkça görülmesine rağmen, bilgili aktörler (polis memurları, sınır muhafızları, yerel halk) bu uygulamayı kabul etmekte isteksiz davranmaktadır (ayrıca Lafazani 2006). Bu nedenle Meriç bölgesindeki geri püskürtme modeline önemli bir içgörü sunan resmî belge, medya raporları, insan hakları organizasyonları ve sivil toplum kuruluşları gibi ikincil kaynaklardan yararlanıyoruz.

Geri Püskürtmelerin Sınır Şiddeti Olarak Kavramsallaştırılması

“Geri püskürtme” terimi hem akademisyenler hem de aktivistler tarafından kullanılsa da üzerinde mutabık kalınan bir tanımlaması yoktur ve yasal bir terim değildir (Keady-Tabbal ve Mann 2021; OHCHR 2021). Daha ziyade, geri göndermeme ilkesinin ihlallerini tanımlayan bir kavram olarak mülteci savunuculuğundan ortaya çıkmıştır; bu ilke, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’de belirtildiği üzere, sığınmacıların zulüm görme tehlikesi altında olabilecekleri bir ülkeye geri gönderilmelerinin yasaklanmasıdır (Keady-Tabbal ve Mann 2021). Bu nedenle geri püskürtme, öncelikle sığınmaya erişimin engellenmesi ve uluslararası ve Avrupa hukukunun gerektirdiği taleplerin bireysel olarak değerlendirilmesi ile ilgili olarak anlaşılmaktadır (ECCHR 2021; OHCHR 2021).

Keady-Tabbal ve Mann (2021), terimin geri göndermeme ile ilişkilendirilmesinden yola çıkarak, genel kullanımının riskini zımnen kabul etmektedir: belirli kategorilerdeki aşırı sınır şiddetinden korunmayı hak etmek için, kişinin sadece bir kişi değil, zulme uğramış bir «mülteci» olması gerekmektedir.

Bu terim, Keady-Tabbal ve Mann’ın doğru olarak gözlemlediği gibi, uluslararası korumadan yararlanma potansiyeli olan kişilere yönelik ihlallere ayrıcalık tanıyacak şekilde kullanılmış olsa da, geri püskürtmeler toplu sınır dışı etme yasağı, aşağılayıcı muamele ve yaşam hakkının tehlikeye atılması gibi çok sayıda başka insan hakkı ihlalinin de içerebilir. Aslında geri püskürtmeler genellikle fiziksel, sözlü ve cinsel şiddet kullanımı, gözaltı sırasında yiyecek ve sudan mahrum bırakma, kişisel eşyalara ve kimlik belgelerine el koyma (veya çalma) ve imha etme, gözaltı tesislerinden kaçırma ve tekneleri etkisiz hale getirme ve insanları açık deniz ve nehirlerden geri yüzmeye zorlama gibi insan hayatını tehlikeye atan uygulamaları içermektedir (HRW 2008; Border Violence Monitoring Network [BVMN] 2020). Birçok durumda, şiddetin kullanımı ciddi yaralanmalar veya ölümlerle sonuçlanmıştır. Bu nedenle, geri püskürtmelerin öncelikle geri göndermeme ilkesinin ihlali olarak kavramsallaştırılması, koruma arayanlar üzerindeki

etkilerine ayrıcalık tanırken, şiddeti koruma taleplerinden bağımsız olarak sınır geçişlerini etkilemektedir (Keady-Tabbal ve Mann 2021). Dahası, bu kavramsallaştırma, sınırı geçenlerin zulüm veya aşağılayıcı muamele riskiyle karşılaşmayacakları “güvenli” kabul edilen ülkelere geri gönderildikleri iddia edilerek geri püskürtme iddialarının geçiştirilmesine olanak sağlamıştır (ECRE 2016; Graf ve Budelmann 2020).

Ancak geri püskürtmeyi iki nedenden dolayı sadece insan hakları ihlali olarak tanımlamak istemiyoruz. Öncelikle, geri püskürtmeleri bu şekilde kavramsallaştırmak onları sınır rejimleri içinde bir sapma olarak konumlandırır. Avrupa sınırlarını yöneten yasal çerçeveler ve -Frontex gibi-devlet kurumlarının ve diğer aktörlerin uygulamaları, Avrupa sınır yönetimi uygulamalarının temel unsurları olarak sunulan mülteci hukukuna, insan haklarına ve temel haklara saygıyı çağırılmaktadır (Isakjee et al. 2020). Avrupa göç politikasında sınırların rolü, Schengen süreciyle ortaya çıkması nedeniyle büyük ölçüde polislik, güvenikleştirme ve risk yönetimi mantığını takip etse de, aynı zamanda kural temelli bir sınır yönetimi süreci yaratma girişimiydi. Gerçekten de AB düzeyinde “entegre sınır yönetimi” (Hobbing 2005) teriminin kullanılmaya başlanması, uluslararası ve Avrupa insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak günlük sınır çalışmalarını yönetecek kurallar, prosedürler ve yasalar getirme stratejisini temsil etmektedir: 2006 yılında Schengen Sınırlar Kanunu’nun (SBC) yasalaşmasıyla birlikte “entegre sınır yönetimi” kavramının getirilmesi, 2013 yılında daha resmi Schengen değerlendirme mekanizmalarının getirilmesi ve 2016 yılında yasal olarak bağlayıcı bir “Avrupa Entegre Sınır Yönetimi” (EIBM) kavramının getirilmesi.

Hukuki gelişmeler de AB sınırlarının mutlak (ulusal) egemenlik alanları olarak değil, uluslararası hukuka ve Avrupa hukukuna tabi olarak tanımlanmasını pekiştirmiştir. Özellikle, 2012 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından Hirsi Jamaa - İtalya davasında verilen önemli karar, İtalyan devleti tarafından Libya’ya yönelik gerçekleştirilen geri püskürtmelerin hukuka aykırılığını kesin bir dille teyit etmiştir. Bu bağlamda geri püskürtmeler, sınır yönetimi uygulamalarının daha iyi olması halinde ortadan kaldırılabilir, Avrupa liberal yasalarına ve değerlerine aykırı bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır

(bkz. Vaughn-Williams 2015). Sonuç olarak, geri püskürtme “sorununu” çözmek için önerilen çözüm, daha iyi sınır yönetimi ve insan haklarına daha sıkı bir şekilde uyulması, sınırların daha iyi izlenmesi ve sınır muhafızlarının daha iyi eğitilmesi gibi mekanizmalar aracılığıyla uygulanmasıdır (bkz. örneğin Meijers Komitesi 2021).

İkinci olarak, geri püskürtmeleri insan hakları ihlali olarak kavramsallaştırmak, sınırı yönetmek için şiddet içeren bir teknoloji olarak geri püskürtmelerin doğasını ve zaman içindeki tutarlılığını yakalayamaz. Geri püskürtmeler Avrupa’daki birçok sınır bölgesinde uzun süredir sistematik olarak uygulanmaktadır: Ceuta ve Melilla’daki İspanya-Fas sınırında 2000’lerin başından beri (Gazzotti 2020); İtalya’da 2002 Bossi-Fini yasasıyla göç kontrollerinin sıkılaştırılmasından beri ve denizde Libya ile 2008’de yapılan ikili anlaşmadan beri (Caponio ve Capiati 2018); Arap Baharı’nın ardından ve 2015’te geçici iç sınır kontrollerinin getirilmesinden bu yana Ventimiglia’nın Fransa-İtalya sınırında (Aru 2021); 2016’da Balkan rotasının kapatılmasından bu yana Macaristan ve Hırvatistan’da (Augustová ve Sapoch 2020; Karamanidou vd. 2020). Yaygınlıkları, Avrupa topraklarına hareketliliği engellemek için bir başka teknoloji olarak Avrupa sınır rejimine yerleştirildiklerini göstermektedir (Ilcan 2021; Karamanidou ve ark. 2020; Mountz 2020). Geri püskürtmelerin 2015’ten sonra farklı Avrupa sınırlarında sistematik olarak ortaya çıkması, bunların bir sapma veya istisnai bir uygulama olmaktan ziyade, sınır yönetiminin varsayılan bir modunu oluşturduğu yönündeki önermemizin altını çizmektedir.

Bu kavramsallaştırma, geri püskürtmeleri Avrupa sınır rejimi ve onun doğası gereği şiddet içeren ve ırksallaştırılmış karakteri içinde konumlandırmamızı sağlar. Sınır kurumu yapısal olarak şiddet içermektedir (Isakjee vd. 2020; Ilcan 2021; Topak 2021) ve kökleri sömürgecilik, küresel kapitalizm, ırkçılık ve milliyetçiliğin şiddet içeren süreçlerine dayanmaktadır (Sharma 2020; Walia 2021). Liberal demokrasilerde şiddet, devlet tarafından meşru bir şekilde uygulanmadığı sürece reddedilse de, geçmişte sömürgeleştirilmiş bölgelerin yönetimini yansıtan, özellikle cinsiyetlendirilmiş, marjinalleştirilmiş ve ırksallaştırılmış nüfusların yönetiminin yapısal bir özelliğidir (Isakjee vd. 2020; Walia 2021). Çevreleme, alıkoyma, sınır gözetimi ve askerileştirme, kurtarma-

ma, yasadışılaştırma ve bürokratik sınıflandırma gibi sınır yönetimi teknolojileri, hareket halindeki insanlar ve göçmen nüfuslar için can kaybı ve birçok fiziksel, psikolojik ve sosyal zararla sonuçlandırıldığı için şiddet içermektedir (Isakjee vd. 2020; Ilcan 2021; Schindel 2019). AB sınırlarının liberal yönetimi bu çelişkileri gözler önüne sermektedir: bir yandan, Avrupa ve uluslararası insan hakları normlarına bağlı yasal çerçeveler tarafından yönetilen ortak bir sınırın oluşturulması yoluyla şiddet kullanımını düzenlemeye ve meşrulaştırmaya çalışmakta ve görünüşte hareket halindeki insanları ulusal egemen sınırın şiddet içeren aşırılıklarından korumaktadır. Öte yandan, aynı yasalar sınır kurumuna içkin şiddeti ortadan kaldırmak yerine gizlemektedir. Achiume’yi (2019) izleyerek, bunu sınır politikalarının Avrupalılaştırılmasındaki gerilimlerin temelinde yatan içsel çelişki olarak anlıyoruz: sınır çalışmalarını “medenileştirmeye” yönelik tüm girişimlere rağmen, sınırların işlevi insanları kategorize etmek ve bu kategorizasyona dayalı olarak bölgeye girişe izin vermek veya vermemektir. Bu işlevi filtreleme, bölme ve hatta farklı dahil etme olarak adlandırabiliriz. Ancak bu kategorizasyonlara meydan okuyan göçmen hareketleriyle karşılaşıldığında, sınır çalışmaları kategorileri ve sonuçlarını uygulamak için zorunlu olarak şiddete başvurmak zorunda kalmaktadır. Schengen’in 2010’dan sonra yaşadığı kriz ve 2015’teki Göç Yazı bunu fazlasıyla netliğe kavuşturmuştur. Dahası, sınırlar ırksallaştırılmış ve ırksallaştırıcıdır çünkü nüfuslar arasındaki ırksal ve sömürgeci sınırları sürdürür ve yeniden üretirler (Sharma 2020; Walia 2021). Sınır rejimleri, birbirine kenetlenmiş milliyetçilik, ırkçılık, bölgesellik ve ataerkillik ideolojileri aracılığıyla devletler içindeki nüfusları katmanlaştırmakta ve örneğin Küresel Güney’den Küresel Kuzey’e hareketliliği düzenleyen vize ve sığınma rejimlerinde kendini gösteren ırksallaştırılmış hiyerarşiler temelinde nüfusları filtrelemeye ve dışlamaya çalışmaktadır. Küresel sınır rejimi aracılığıyla yasadışılaştırılan mobil özneler, siyasi ve söylemsel olarak Öteki, kültürel olarak farklı, devletin düzenini ve güvenliğini tehdit eden, milliyetçilik ve ırkçılık tarafından şekillendirilen kimlik ve aidiyet sınırlarını tehdit eden kişiler olarak oluşturulmaktadır (De Genova 2017; Walia 2021). Bu dışlamalar, mobil nüfusları liberal devletin dışında konumlandırmakta ve onlara karşı sınır şiddeti uygulanmasını meşru-

laştırmaktadır (Isakjee vd. 2020; Walia 2021).

Yunanistan'ın küresel ve Avrupa postkolonyal düzeni içinde hegemonik bir konumun parçası olmaktan ziyade buna tabi bir devlet olarak sorunsallaştırılmasına rağmen (Koutouza 2019; Sammadar 2016), Yunan devleti hem jeopolitik bir alan hem de Avrupa sınır rejimi bağlamında hareketlilik kontrolü teknolojilerinin bir aracı olmuştur (Demetriou 2019; Topak 2021). Yunanistan ve Avrupa sınırını, ister Türkiye ister hareket halindeki insanlar olsun, dış düşmanlara karşı koruma söylemleri, şiddet uygulamalarını meşrulaştırmak için kullanılmıştır (Demetriou 2019; Karamanidou 2016). Yunan dışlayıcı etnik milliyetçiliği tarafından bilgilendirilen göçmen grupların güvenlik konusu haline getirilmesi, illegalleştirilmesi ve kriminalize edilmesi 1990'lardan bu yana sabit bir model olmuştur (Demetriou 2019; Karamanidou 2016). Dil, beyazlık ve etnik köken etrafında inşa edilen kültürel sınırlara ek olarak Yunan kimliği, ulus inşası tarihi boyunca düşman ülke olarak tanımlanan Türkiye ile ilişkilendirilen Hristiyanlık ve İslam arasındaki yan yana gelmeye dayanmaktadır (Demetriou 2019; Kirtsoglou ve Tsimouris 2018). Etnik azınlıkların ve özellikle Trakya'daki Müslüman azınlığın sınırlandırılmasını yansıtan göçmen nüfus, kültürel olarak farklı ve tehlikeli bir Öteki olarak inşa edilmiş, Türkiye ile -genellikle varsayılan- din temelinde ilişkilendirilmiş, Türk çıkarları tarafından manipüle edilebilecek ve dolayısıyla ulusal güvenliğe tehdit oluşturabilecek bir unsur olarak görülmüştür (Demetriou 2019; Kirtsoglou ve Tsimouris 2018).

Bu ırksallaştırılmış sınır dinamikleri Meriç sınırları içinde yükselmiştir. Tarihte genelde Müslüman azınlığını yaşadığı Trakya'nın bir bölümü olarak, sınırlama ve ötekileştirme sürecinde İslam'a ve Türkiye'ye beslenen düşmanlık sınırı geçen nüfuslarla şeklen karşılaştırır (Demetriou 2019; Lafazani 2006). Türkiye ile bölgesel bir toprak paylaşması nedeniyle, Meriç mitleştirilmiştir: Akrites cesur sınır bölgesi, Bizans İmparatorluğu'nun sınır gardiyanları, Yunanistan'ı hem "Türk saldırganlığı hem de göç tehdidinden" korur (Demetriou 2019: 26; Lafazani 2006).

Bu ırksallaştırılmış sınır dinamikleri Meriç'in sınır manzarasında daha da artmaktadır. Tarihsel olarak ağırlıklı olarak Müslüman azınlıkların yaşadığı Trakya'nın bir parçası olan Meriç'te, İslam ve Türkiye düşmanlığına

dayanan sınırlandırma ve ötekileştirme süreçleri, sınırı geçen nüfuslarla karşılaşmaları şekillendirmektedir (Demetriou 2019; Lafazani 2006). Türkiye ile kara sınırını içermesi nedeniyle Meriç, Bizans imparatorluğunun sınır muhafızları olan akritlerin Yunanistan'ı "çifte göç ve Türk saldırganlığı tehdidine" karşı savunduğu kahraman bir sınır bölgesi olarak mitleştirilmiştir (Demetriou 2019: 26; Lafazani 2006). İlerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz sınır şiddeti ve geri püskürtme pratiklerinin tarihleri, bu nedenle, algılanan göç ve toprak tehditlerine karşı savunma mantığı tarafından şekillendirilen bir sınır manzarası içinde yer almaktadır. Küresel, Avrupalı ve yerel bir kurum olarak sınıra ilişkin bu teorileştirmelerden yola çıkarak, geri püskürtmeleri, yaygınlığı ve yarattığı zararın boyutu bakımından liberal devletlerin genellikle inkâr etmeye ve görünmez kılmaya (Isakjee vd. 2020) ya da sınır/düzen [(b)order], yasallık ve ulusal egemenlik söylemleri aracılığıyla meşrulaştırmaya (Sharma 2020; Walia 2021) çalıştığı, şiddet içeren ve ırksallaştırılmış bir teknoloji olarak konumlandırıyoruz. Aşağıdaki iki bölümde, Meriç'in sınır manzarasında geri püskürtmelerin şiddetini araştırıyoruz.

Meriç Sınırındaki Şiddetinin Tarihi

Yunanistan'ın kuzeydoğu ucunda yer alan ve 1923 yılında kurulan Meriç sınırı, her zaman sınır ötesi hareketliliğin merkezi olmuştur. Özellikle yerel Türk/Müslüman azınlığın sınır ötesi sosyal ziyaretleri, turizm, ticaret ve zaman zaman askeri ihlaller, Meriç sınır bölgesinin hareketlilik manzarasının bir parçası olmuştur (Demetriou 2019; Kasli 2014). Türkiye'deki baskıdan kaçan Türk ve Kürtler 1990'larda bu rotayı kullanan başlıca gruplardı (Dimitriadi 2013; Papadopoulou 2004), ancak sadece onlar değillerdi. Askerliğini 1996'da Meriç'te yapan bir muhbir, devriye sırasında Ruanda, Suriye ve Lübnan vatandaşlarından oluşan bir grupla karşılaşmıştır. Afganistan, Irak, İran ve Suriye'deki silahlı çatışmalar ve baskıcı rejimlerin yanı sıra ekonomik eşitsizlikler ve diğer baskı biçimleri de 2000'li yıllardan itibaren bölgedeki göç hareketlerini şekillendirmiştir (Dimitriadi 2013).

Aynı zamanda Meriç, Avrupa sınır rejimine giderek daha fazla dahil olmuştur. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne ve daha sonra Schengen Bölgesi'ne katılımı, Meriç'i Avrupa'ya kilit bir giriş noktası haline getirmiştir (Dimitriadi 2013; Grigoriadis

ve Dilek 2019). Sınır teknolojilerinin yaygınlaşması, hem AB göç yönetişimi içinde dış sınırların artan önemini hem de iç politika zorunluluklarını yansıtmaktadır (Fotiadis 2015; Grigoriadis ve Dilek 2019). 1990'lardan bu yana, polis birimleri ve sınır muhafız karakollarındaki gözaltı alanları, bir Kabul ve Tanımlama Merkezi (RIC) ve Fylakio köyü yakınlarındaki bir sınır dışı öncesi gözaltı merkezi ve diğer geçici tesisler genişletilmiştir (Karamanidou ve ark. 2021). 2012'den bu yana, bölgedeki polis varlığı Aspida Operasyonu ve daha kısa bir süre için kötü şöhretli tutukla ve sınır dışı et politikası olan Xenios Zeus Operasyonu ile güçlendirilmiştir (Fotiadis 2015; Grigoriadis ve Dilek 2019). Nea Vyssa ve Kastanies köyleri arasında 2012 yılında bir çit inşa edilmesi, Yunanistan'da göçün derinleşen güvenlikleştirilmesinin bir başka örneğidir (Grigoriadis ve Dilek 2019). AB fonları, otomatik sınır gözetleme sistemi, beş operasyon merkezi, Nea Vyssa köyünde bir koordinasyon merkezi, termal kameralar ve termovizyon araçları gibi yerel sınır altyapılarını finanse etmek için kullanılmıştır (Fotiadis 2015; Pallister-Wilkins 2016).

2000'li yılların sonlarında göç hareketlerinin yoğunlaşması, sınırın mayınlardan arındırılmasının da yardımıyla, Ekim 2010'da ilk Frontex Hızlı Sınır Müdahalesinin başlatılmasına yol açarak yerel sınır rejiminin Avrupalılaştırılması girişiminin sinyallerini verdi. Frontex o tarihten bu yana bölgede kalıcı bir varlığa sahiptir ve Yunan ve AB aktörleri arasındaki artan işbirliği iki bölgesel sınır yönetimi koordinasyon merkezinin oluşturulmasıyla kolaylaştırılmıştır (Fotiadis 2015; Kamu Düzeni ve Vatandaş Koruma Bakanlığı [MPOCP] 2014). Yunan Polisi göç kontrolünden sorumlu devlet otoritesi olmakla birlikte, ordu da sınır gözetimi ve göç kontrolünde önemli bir rol oynamaktadır (Levidis 2020; Pallister-Wilkins 2016). Yerel çiftçiler ve balıkçılar, otobüs şoförleri ve muavinleri ve otel personeli, hareket halindeki insanların varlığı konusunda polisi bilgilendirmede rol oynamaktadır (Karamanidou ve Kasperek 2018; Lafazani 2006) Mart 2020'den bu yana sınır, vilayetin güneyinde yeni bir duvarla daha da güçlendirilirken, daha fazla sınır muhafızı işe alınarak ve zırhlı araçlar, ses topları, dronlar ve bir Frontex zeplin uçağı konuşlandırılarak gözetim altyapıları genişletilmiştir (Gatopoulos ve Kantouris 2021). Dolayısıyla, Avrupalılaştırmış ve yerel kontrol biçimleri sınır topluluklarında bir arada var olmaktadır.

Bu genişleyen sınır toplulukları, Meriç sınır bölgesini özellikle şiddetli ve ölümcül hale getirmiştir. 2000 ve 2008 yılları arasında, sınırı geçen en az 49 kişi, Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgaliyle tetiklenen 1974 sınır krizinin bir mirası olan kara mayınları tarafından öldürülmüştür (Levidis 2020; Pavlidis ve Karakasi 2019). Mayın temizleme çalışmalarının 2009 yılında tamamlanmasının ardından kara mayınlarından kaynaklanan ölümler azalsa da (Topak 2014; Ulusoy vd. 2019), ölü sayısı yüksek kalmaya devam etmiş ve Meriç'i Avrupa'nın en ölümcül kara sınırı haline getirmiştir (Temel Haklar Ajansı [FRA] 2020). Başlıca ölüm nedenleri boğulma ve hipotermi olan ve son zamanlarda insanların iç kesimlere taşınmaya çalıştığı araba ve tren kazalarında 2000 ile 2019'un başları arasında en az 398 kişi ölü bulunmuştur (FRA 2020; Pavlidis ve Karakasi 2019).

Kuzey Meriç'te çitlerin inşa edilmesi ve gözetleme teknolojilerinin yaygınlaşması, sınırı geçenleri nehri geçmek gibi daha tehlikeli bir rotaya itmiştir (Topak 2014; Ulusoy vd. 2019). Saha çalışması sırasında da benzer bir dinamik gözlemledik: 2018'de ve 2019'un başlarında insanlar Orestiada'dan Dedeagaç ve Selanik'e gitmek için otobüs ve trenleri kullanırken, kimlik kontrolü ve tutuklanma riski onları Meriç'in iç kesimlerindeki dağlık rotaları kullanmaya, dolayısıyla maruz kalarak ölüm riskini artırmaya veya tren kazalarında birkaç kişinin ölümüyle sonuçlanan demiryolu hatlarını takip etmeye itmiş gibi görünüyordu. Sınırdan geçene yönelik polis şiddeti, siviller ve paramiliter güçler tarafından uygulanan şiddet olayları gibi kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir (BVMN 2020; Human Rights360 2020b; Scavo 2020). Keyfi gözaltı ve onur kırıcı gözaltı koşulları, sığınma, hukuki yardım, tercüme ve sağlık hizmetlerine erişimin engellenmesi uygulamaları gibi 1990'ların sonlarından bu yana sürekli olarak belgelenmiştir (ARSIS ve ark. 2018; CPT 1999; 2020; Pro Asyl 2013). Bu çoklu ve iç içe geçmiş şiddet biçimleri ortamında, geri püskürtmeler bu sınırda karşılaşılan en şiddetli uygulamalardan biridir.

Sınır Teknolojisi Rutini Olarak Geri Püskürtmeler

Yunanistan-Türkiye sınırındaki geri püskürtmelerin sayısı hakkında çok az bilgi olsa da, bu tür operasyonların gizli doğası göz önüne alındığında, uygulamanın otuz yılı aşkın bir süredir bili-

niyor olması şaşırtıcı değildir. Bulduğumuz en eski tanıklık, 1980'lerin sonlarında Kürt sığınmacıların geri itilmesiyle ilgilidir (Kokkinidis 2009). Benzer şekilde, bir katılımcı 1990'larda bölgede askerlik yaptığı sırada geri püskürtmelerin askerler arasında açıkça konuşulduğunu belirtmiştir (Reidy 2018). Yine de, terimin kullanımıyla ilgili önemli bir belirsizlik söz konusudur. Yunancada "geri püskürtme" (επαναπροώθηση) kelimesi aynı zamanda 1990'larda özellikle Arnavut göçmenlerin sınır dışı edilmelelerini (örneğin Yunanistan Parlamentosu 1994) ve daha sonra Yunanistan ile Türkiye arasındaki 2002 Geri Kabul Anlaşması kapsamında geri gönderilmelerini ifade etmektedir (İnsan Hakları Ulusal Komisyonu [NCHR] 2002a). Ayrıca, o dönemdeki yasal çerçeve, yasadışı göçmenlerin yasal süreç olmaksızın sınır dışı edilmesine izin vermektedir (Baldwin-Edwards 2005). Bu bağlamda, resmi belge ve açıklamalardaki "geri kabul" teriminin geri püskürtmeleri mi, uluslararası hukuku ihlal etse bile o zamanki yasal çerçeveye uygun sınır dışı etmeleri mi yoksa 2002 Geri Kabul Anlaşması kapsamında geri göndermeleri mi ifade ettiğini tespit etmek zordur (AI 2011). Bu muğlaklık bir başka tanımsal zorluğun altını çizmektedir: Geri püskürtmeler, daha iç kesimlerden yasadışı geri dönüşler veya sınırda girişin reddedilmesi gibi diğer sınır kontrol teknolojileri gibi diğer benzer şiddet uygulamalarından her zaman açıkça ayırt edilmemektedir.

Türkiye'ye hukuk dışı geri göndermeler anlamında geri püskürtme uygulaması 2000'li yılların başında yerleşmiştir (Lafazani 2006; NCHR 2002a; 2002b). 2000'lerin ortalarından itibaren Meriç'teki geri püskürtmeler insan hakları örgütleri, aktivistler ve STK'lar tarafından kapsamlı bir şekilde belgelenmeye başlamıştır (AI 2005; HRW 2008; Pro Asyl 2007). FRA, 2010 Hızlı Sınır Müdahalesinin "Türkiye'ye gayriresmi geri püskürtme riskini azaltmış gibi görüldüğünü" (FRA 2011: 8) iddia etse de (bu görüş daha sonra BMMYK tarafından da tekrarlanmıştır (Omonira-Oyekanmi 2012), geri püskürtmeler sonraki yıllarda da rapor edilmeye devam etmiştir (AI 2014; Pro Asyl 2013; Avrupa Konseyi 2019). Bizim görüşümüze göre, azalan şey geri püskürtme uygulaması değildir, ancak 2009'dan ve özellikle 2015'ten bu yana dikkatler Yunan adalarına kaydığı için bu konuya olan ilgi de azalmıştır. Oysa 2017'den itibaren, Mart 2016 AB-Türkiye Mutabakatı'nın ve Türkiye'deki

siyasi zulümlerin etkisiyle artan geçişlere paralel olarak geri püskürtmelerin yeniden yoğunlaştığı görülüyor (polis müdürleriyle yapılan görüşmeler; Souli 2018). STK'lar, gazeteciler, aktivistler ve sınıırı geçenlerin kendileri, sosyal medya içerikli açık kaynak teknolojilerini ve yerinde tanıklıkları giderek daha fazla kullanarak çok sayıda olayı belgelemeye yeniden başlıyor (ARSIS vd. 2018; Forensic Architecture 2020; Mobile Info Team [MIT] 2019).

Ger i püskürtmelerin organizasyonu büyük ölçüde aynı kalmıştır. Ger i püskürtmeler normalde sınıırı geçenlerin polis veya ordu tarafından, normalde Meriç bölgesinde, bazen de daha iç kesimlerde yakalanmasıyla başlamaktadır. Kuzey Yunanistan'daki gözaltı tesislerinden kaçırılmalar ve Meriç'e nakledilmeler Mart 2020'den bu yana yeni bir model olarak tanımlansa da (örneğin Bathke 2020), daha önceki yıllarda da gözlemlenmiştir (AI 2011; NOAS ve ark. 2010). Yakalamaları, genellikle bir veya iki gün boyunca polis veya sınır muhafız karakollarında ve ayrıca tanıklıklarda belirtildiği gibi, genellikle askeri veya tarımsal tesisler olarak tanımlanan resmi olmayan yerlerde gözaltı takip etmektedir (ARSIS ve ark. 2018; BVMN 2020). İnsanlar daha sonra Meriç nehrine götürülmekte, şişme botlara bindirilerek Türkiye'ye geri götürülmekte veya nehir üzerindeki adacıklara terk edilmektedir (Arsis ve ark. 2018; BVMN 2020). Yakalandıktan hemen sonra geri püskürtmeler de belgelenmiştir (AI 2014). Gözaltı yerlerine ve nehre ulaşım, polis ve ordu araçlarını içermektedir (ARSIS ve ark. 2018; BVMN 2020). Ger i püskürtmeler sırasında yiyecek, su ve sıhhi tesislere erişimden mahrum bırakma da dahil olmak üzere sözlü, fiziksel ve cinsel şiddet kullanımı 2000'lerin ortalarından beri tanıklıklarda sabittir ve genellikle işkenceye varacak kadar ciddidir (AI 2014; BVMN 2021; Pro Asyl 2007; 2013). Diğer şiddet içeren uygulamalar arasında, sınıırı geçenler ve üçüncü şahıslar tarafından delil toplanmasını önlemek amacıyla cep telefonlarına, kimlik belgelerine ve eşyalara el konulması ve imha edilmesi yer almaktadır (ARSIS vd. 2018; BVMN 2020).

Ger i püskürtmeler öncelikle üniformalarından Yunan güvenlik güçleri mensubu oldukları anlaşılan polis, sınır muhafızları ve ordu görevlileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, tanıklıklar Almanca ve diğer Avrupa dillerini konuşan Frontex görevlilerinin varlığından bahsetmektedir (BVMN 2020a; Karamanidou ve Kasperek 2020).

Bazı raporlar paramiliter grupların veya sivil aktörlerin katılımına atıfta bulunmaktadır (AI 2014; 2021; ARSIS vd. 2018; Pro Asyl 2013; Frontex 2019; Yunan Ombudsmanı 2021). Bununla birlikte, Yunan makamları görünüşte sorumluluğu saptırmak amacıyla geri püskürtmelerden paramiliter grupların sorumlu olduğunu öne sürse de (Frontex 2019; Yunan Ombudsmanı 2021), bu tür grupların güvenlik güçlerinin üyeleri olması -çoğu zaman maskeli olsalar da- ya da onların emri altında çalışmalarını muhtemeldir (AI 2021; BVMN 2021). Benzer şekilde, Frontex görevlilerinin Yunan polisi ile birlikte ya da onun rehberliğinde çalıştığı görülmektedir (Karamanidou ve Kasperek 2020). Mart 2020'den bu yana, tanıklıklar, hareket halindeki insanların geri püskürtmelerin son aşaması olan nehir üzerinden Türkiye'ye taşınma sürecine dahil olduklarını ve Yunan makamları tarafından mali teşvikler ve yasallaştırma vaatleriyle zorlandıklarını göstermektedir (AI 2021; BVMN 2020; ayrıca bir muhbir tarafından da teyit edilmiştir).

Meriç'teki geri püskürtmelerin analizi, bunların ırksal karakterini nadiren incelemiştir. Ancak birçok Avrupa sınırında olduğu gibi, geri itilen insanlar Küresel Güney'den gelmekte ve Avrupalı beyazlığın kapsamı dışında kalmaktadır. Saha çalışması sırasında, yerel ulaşım araçlarında ırksal profillemeye uygulamalarını gözlemledik: Polis, otobüs şoförleri ve kondüktörler, görünüşlerine ve algılanan ırksal veya etnik işaretlere bakarak kimlik kontrolleri için insanları "seçtiler". Bir seferinde, bir şoför ve bir kondüktörün, otobüs durağına doğru koşarken gördüğümüz oldukça koyu tenli bir adam hakkında polisi aramayı tartıştıklarına kulak misafiri olduk. İrksal olarak karışık bir bölgede sınırda olmanın belirsizliğini vurgulayarak, daha sonra adamın muhtemelen Türk veya Roman etnik kökenli bir Yunan vatandaşı olduğu ortaya çıktı. Ayrıca, tanıklıklar ırkçı dil ve mecazlar içeren sözlü şiddet kullanımını tarif etmektedir (BVMN 2020; MIT 2019).

Ege sınırına benzer şekilde Meriç'te de geri püskürtmelerin Mart 2020'den bu yana yoğunlaştığı iddia edilse de (örneğin, Are You Syrious 2020; Refugee Rights Europe 2021), böyle bir iddiayı kanıtlamak zordur. Sınırdan geçenlerin cep telefonlarına el konulması ve Meriç'in erişilmezliği, Ege'deki belgeleme uygulamalarının aksine, kanıt toplamayı son derece zorlaştırmaktadır. Son yıllarda STK'lar ve aktivistler tarafından yapılan daha

aktif izleme, daha fazla sayıda olayın rapor edilmeyle sonuçlanmıştır (NCHR 2021). Bununla birlikte, analiz ettiğimiz materyaller, geri püskürtmelerin zaman içindeki sürekliliğini ve organizasyonel yönlerinin tutarlılığını vurgulamakta ve bunların Yunan-Türk kara sınırını yönetmek için rutin bir teknoloji olduğunu göstermektedir.

Geri Püskürtmeleri Avrupa Sınırlarının Çelişkileri İçinde Konumlandırmak

Geri püskürtmelerin rutin uygulaması, Yunan makamları tarafından eşit derecede uzun süredir devam eden inkar uygulamasıyla paraleldir. 2019'da seçilen Yeni Demokrasi yönetimi, geri püskürtmeleri her zaman Türk hükümeti, STK'lar veya "kaçakçılar" tarafından üretilen "sahte haberler" olarak reddetmesi nedeniyle medyanın büyük ilgisini çekmiştir (Avrupa Parlamentosu 2020; Vatandaş Koruma Bakanı [MCP] ve diğerleri 2021). Gerçekten de Yunan hükümetleri, siyasi yönelimleri ne olursa olsun, bu tür iddiaları destekleyecek hiçbir kanıt olmadığını iddia ederek ve Frontex'in bölgedeki varlığını öne sürerek geri püskürtme uygulamasını sürekli olarak reddetmiştir (Vatandaş Koruma Bakanlığı [MCP] 2017; MCP vd. 2021; MPOCP 2014; Omonira- Oyekanmi 2012). Resmi yanıtlar ayrıca geri püskürtmelere eşlik eden sözlü ve fiziksel saldırılar gibi diğer şiddet biçimlerini de reddetmektedir (MCP 2019; UNCAT 2020) ki bu da ırkçılığın ve ırkçı şiddetin uzun bir inkar geçişini yansıtmaktadır (Karamanidou 2016). İnkârlara rağmen, Yunan makamları da sınırı korumanın egemen bir zorunluluk olduğunu öne sürerek geri püskürtmeleri meşrulaştırmıştır (BBC 2020; Omonira-Oyekanmi 2012).

Bu tür inkârlar, en azından yüzeysel düzeyde, geri püskürtmelerin uluslararası hukuka ve Avrupa hukukuna aykırı bir uygulama, liberal normlarla bağdaşmadığı için reddedilmesi gereken bir şiddet biçimi olarak görüldüğünü yansıtmaktadır. Geri püskürtmeler muhtemelen 1980'lerin sonlarında uygulanmış olsa da, 1990'lardan itibaren Meriç'in Avrupalılaşması, Schengen ve Dublin sistemlerinin Yunanistan'ı bir giriş ülkesi olarak hem sınır kontrolünden hem de sığınma yönetiminden birincil derecede sorumlu kılmasıyla ek baskılar getirmiştir (Demetriou 2019). Bu bağlamda, geri püskürtmeler, AB'nin yasal çerçevelerinde yer alan

insan hakları yükümlülüklerini atlatırken, bu çoklu baskıları yönetmenin bir yolu olarak görülebilir.

Avrupalı aktörlerin Meriç'teki geri püskürtmeler ve sınır şiddeti ile ilgili tepkileri, doğası gereği şiddet içeren bir kurum olarak sınır ile insan hakları normları ve kuralları tarafından düzenlenen AB vizyonunun çelişen mantığını daha da gözler önüne sermektedir. 2020 yılına kadar, geri püskürtmelerle ilgili çok az endişe beyanı bulabildik (örn. Kokkinidis 2009). Frontex bu tür uygulamalara dahil olduğunu inkar ederken (AI 2014; Karamanidou ve Kasperek 2020), göçten sorumlu AB komiserlerinden biri olan M. Schinas, geri püskürtme uygulamalarına ilişkin kanıtları açıkça reddetmiştir (The Left 2020). Daha da önemlisi, Mart 2020'deki sınır gösterileri sırasında AB aktörleri, AB sınırlarının Avrupa'nın göçe karşı savunma alanı -Komiser Von der Leyen'in meşhur deyişiyle "Avrupa kalkanımız" (Avrupa Komisyonu 2020)- olduğu yönündeki anlayışlarını, yaşanan şiddeti görmezden gelerek teyit etmişlerdir. Göç ve İçişleri Komiseri Johansson Meriç sınırındaki şiddet ve ihlallerle ilgili endişelerini dile getirirken (Rankin 2020), Frontex'in müdahil olduğu iç soruşturma Meriç'i görev alanının dışında bırakarak bunun yerine Ege'deki geri püskürtmelere odaklandı (Frontex 2020).

Bu çelişkiler -geri püskürtmelerin ve sınır şiddetinin normalleştirilmesi ve inkârı arasında, hareketi yöneten ve durduran bir kurum olarak sınır mantığı aracılığıyla kınama ve meşrulaştırma arasında, Avrupalılaştırılmış ve ulusal tarzlar ve topluluklar arasında- Meriç sınır bölgesinin ötesinde de yankılanmaktadır. 2015 yılından bu yana, o yıl yaşanan göçlere cevaben Avrupa sınır ve göç rejiminde yaşanan kriz bağlamında Avrupa genelinde bu gerilimlerin arttığını görüyoruz (Hess ve Kasperek 2017). Entegre sınır yönetiminin kural temelli yaklaşımının göçü engellemede etkisiz kaldığı kanıtlanmış ve üye devletler ulusal-egemen tarzlara başvurmaya başlamıştır.

Avrupa sınırlarında 2015'ten bu yana yaygınlaşan geri püskürtme uygulamalarına ilişkin gelişmeler, bu çelişkili mantıkları örneklemektedir. Ekim 2021'de, AB üyesi ülkelerin 12 içişleri ve göç bakanı, Schengen Sınırları Kanunu'nun siyasi olarak araçsallaştırılmış göç gibi "hibrit tehditlerle" mücadelede nasıl bir engel teşkil ettiğini detaylandırdıkları ortak bir mektup imzaladı (Nielsen 2021). Bu, Ekim 2021'de Polonya-Belarus sınırında

yaşanan olaylara bir göndermeydi ancak aynı zamanda Mart 2020'deki Meriç sınırı gösterisini de anımsatıyordu. Mektup aslında geri püskürtmelerin yasallaştırılmasını ve böylece Vestfalya sınırının despotizmine ve mutlak egemenlik biçimlerine geri dönülmesini talep ediyordu. 2016'da Macaristan gibi Polonya da geri püskürtme uygulamasını yasallaştıran ve sınırdaki insan hakları korumalarının altını oyan bir yasa çıkardı (Politico 2021). Bunu takiben 20 Ekim 2021 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda yapılan bir tartışma (European Parliament 2021), Avrupa sınırının farklı rasyonalliteleri arasındaki derin uçurumu ve Avrupa sınır rejiminin başarısızlığını gözler önüne serdi. Avrupa Komisyonu şiddet içermeyen, insan haklarına uygun bir sınırın mümkün olduğunu savunurken, ulusal hükümet temsilcileri geri püskürtmeleri ve sınır şiddetini göç hareketlerine gerekli bir yanıt olarak savundu.

Sonuç

Avrupa'nın sıklıkla unutilan bir sınırı olması nedeniyle Meriç sınırı, 2015 sonrasında Avrupa sınır rejiminde geri püskürtmelerin devam eden normalleşmesini anlamak için uygun bir vaka çalışmasıdır. Gösterdiğimiz gibi, geri püskürtmeler otuz yılı aşkın bir süredir rutin bir sınır uygulamasıdır. Sınırı Avrupalılaştırma, yani "entegre sınır yönetimi"nin vaat ettiği prosedür ve kural temelli yaklaşımı uygulama girişimlerine rağmen, özellikle de Avrupa sınır ajansı Frontex'in 2010/11 kışındaki ilk kriz müdahalesiyle, geri püskürtmeler rutin olmaya devam etti. Bu nedenle, Avrupa sınır yönetimi ve ulusal egemen sınırlama biçimleri Meriç'te on yılı aşkın bir süredir huzursuz bir şekilde bir arada var oldu. Meriç sınır bölgesine odaklanmak, geri püskürtmeleri sınır şiddeti olarak kavramsallaştırmamızı sağladı. Bu uygulamanın koruma arayan insanlar üzerindeki etkilerinin ötesine geçerek, geri püskürtmeleri, sınırlar tarafından desteklenen ve yeniden üretilen ırksal ve (post)kolonyal bölünmelerle karakterize edilen küresel bir düzene yerleştirdik. Bu nedenle, geri püskürtmelerin sözde şiddet içermeyen, ulus-sonrası bir sınır yönetimi uygulamasının bir sapmasını teşkil etmediğini savunuyoruz. Aksine, geri püskürtmeler ulusal sınırların doğasında var olan şiddeti temsil etmektedir.

Meriç'te olduğu gibi rutin bir sınır kontrol teknolojisi olarak kullanılsa bile, onlarca yıldır

yasadışı olan bu uygulamanın yeniden canlanması, yakın gelecek için kasvetli bir tablo çiziyor. Diğerlerinin yanı sıra Cenevre Mülteci Sözleşmesi ile geri göndermenin yasaklanması, İkinci Dünya Savaşı'nın ve Avrupa devletlerinin milyonlarca mülteciyi korumadaki başarısızlığının önemli sonuçlarından biriydi. Diğer önemli sonuç ise, yüzyıllar boyunca savaşlarla harap olmuş bir kıtada kalıcı bir barış yaratması beklenen Avrupa projesinin başlatılmasıydı. Avrupa'nın sınırlarını küresel ve postkolonyal bir bağlama oturtmak bize Vestfalya sınırlarının şiddetinin ve dayattıkları dünyanın şiddetle ayrıştırılmasının norm olmaya devam ettiğini hatırlatıyor. Avrupa sınırlarını Avrupalılaştırma girişimleri şiddet, acı ve ölümün baskın özellikler olmasına yol açmıştır. Avrupa'nın sınırları yönetme biçiminin onları «medenileştireceği» ve içlerindeki şiddeti evcilleştireceği vaadi hiçbir zaman gerçekleşmedi. Dolayısıyla geri püskürtmelerin normalleşmesi, aynı zamanda ulusal-egemen modların yeniden canlanması ve Avrupa projesinin sınırlarının despotizminden ayrılma konusundaki başarısızlığıdır.

KAYNAKÇA:

Achieme, E. T. (2019) "The Postcolonial Case for Rethinking Borders," *Dissent*, 66(3): 27–32. Agnese, E. dell', and Amilhat Szary A. L. (2015) "Borderscapes: From Border Landscapes to Border Aesthetics," *Geopolitics*, 20(1): 4–13.

Amnesty International [AI] (2005) *Out of the Spotlight: The Rights of Foreigners and Minorities Are Still a Grey Area*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR25/016/2005/en/> (erişim 20 Mayıs 2021).

Amnesty International (2011) *Greece: Briefing to Committee against Torture*. Çevrimiçi erişilebilir: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCAT%2fNGO%2fGRC%2f48%2f8930&Lang=en (erişim 20 Mayıs 2021).

Amnesty International (2014) *Frontier of Hope and Fear*. Çevrimiçi erişilebilir: https://www.amnesty.org.uk/files/greece_o.pdf (erişim 20 Mayıs 2021).

Amnesty International (2020) *Caught in a Political Game*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EU-R0120772020ENGLISH.PDF> (erişim 20 Mayıs 2021).

Amnesty International (2021) *Greece: Violence, Lies and Pushbacks*. Çevrimiçi erişilebilir: https://www.amnesty.eu/wp-content/uploads/2021/06/Greece_Violence.Lies_.Pushbacks_AI-Report-22062021.pdf (erişim 31 Ağustos 2021).

Amnesty International (2021) *Greece: Violence, Lies and Pushbacks*. Çevrimiçi erişilebilir: https://www.amnesty.eu/wp-content/uploads/2021/06/Greece_Violence.Lies_.Pushbacks_AI-Report-22062021.pdf (erişim 31 Ağustos 2021).

Aradau, C., Lobo-Guerrero, L. and Van Munster, R. (2008) "Security, Technologies of Risk, and the Political: Guest Editors' Introduction," *Security Dialogue*, 39(2–3): 147–54.

Are You Syrious (2020) "AYS Special from Greece: The Evros Border—A Shocking Year of Systematised Violations," 30 Aralık. Çevrimiçi erişilebilir: <https://medium.com/are-you-syrious/ays-special-from-greece-the-evros-border-a-shocking-year-of-systematised-violations-fadof7eb48fb> (erişim 22 May 2021).

ARSIS, Greek Council for Refugees and HumanRights360 (2018) *The New Normality: Continuous Push-Backs of Third Country Nationals on the Evros River*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.humanrights360.org/the-new-normality-continuous-push-backs-of-third-country-nationals-on-the-evros-river/> (erişim 30 Mayıs 2021).

Aru, S. (2021) "Abandonment, Agency, Control: Migrants' Camps in Ventimiglia," *Antipode*, 53(6): 1619–1638.

Augustová, K. and Sapoch, J. (2020) "Border Violence as Border Deterrence: Condensed Analysis of Violent Pushbacks from the Ground," *Movements*, 5(1): 219–231.

Baldwin Edwards, M. (2005) *Immigration into Greece*. Çevrimiçi erişilebilir: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/_docs/pau/2004/PAU_2004_EPF_Sess4PresnBaldwinEdwards.pdf (erişim 10 Mayıs 2021).

Bathke (2020) "Greece: Rights watchdogs report spike in violent push-backs on border with Turkey," *Info Migrants*, 11 May. Available online at: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-51700885/migrants-clash-with-greek-police-at-the-turkish-border> (erişim 24 Haziran 2020).

BBC (2020) "The Turkish Authorities Drove Us to the Border," 2 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-51700885/migrants-clash-with-greek-police-at-the-turkish-border> (erişim 24 Haziran 2020).

ce-at-the-turkishborder> (erişim 24 Temmuz 2020).

Border Violence Monitoring Network [BVMN] (2021) *Response to Greek Ombudsman's Interim Report on Alleged Pushbacks to Turkey*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.borderviolence.eu/wp-content/uploads/Response-to-Greek-Ombudsmans-Interim-Report-by-BVMN.pdf> (erişim 20 Mayıs 2021).

Border Violence Monitoring Network (2020) *The Black Book of Pushbacks*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.borderviolence.eu/launch-event-the-black-book-of-pushbacks/#more-16565> (erişim 20 Mayıs 2021).

Brambilla, C., Laine, J., Scott, J. W. and Bocchi, G. (2015) "Thinking, Mapping, and Living Borders under Contemporary Globalisation," içinde C. Brambilla, J. Laine, J. W. Scott and G. Bocchi (eds.) *Borderscapes: Imaginations and Practices of Border Making*. London: Routledge.

Caponio, T. and Cappiali, T. M. (2018) "Italian Migration Policies in Times of Crisis: The Policy Gap Reconsidered," *South European Society & Politics*, 23(1): 115–132.

Casas-Cortes, M., Cobarrubias, S., De Genova, N., Garelli, G., Grappi, G. and Heller, C. (2015) "New Keywords: Migration and Borders," *Cultural Studies*, 29(1): 55–87.

Committee for the Prevention of Torture [CPT] (2020) *Report to the Greek Government on the Visit to Greece Carried Out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 17 March 2020*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://rm.coe.int/1680a06a86> (erişim 20 Mayıs 2021).

Committee for the Prevention of Torture (1999) *Report to the Government of Greece on the Visit to Greece Carried Out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 October to 2 November 1999*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://rm.coe.int/16806964fo> (erişim 20 Mayıs 2021).

Council of Europe (2019) *Report to the Greek Government on the visit to Greece carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 10 to 19 April 2018*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://rm.coe.int/1680930c9a> (erişim 21 Mayıs 2020).

De Genova, N. (2013) "Spectacles of Migrant 'Illegality': The Scene of Exclusion, the Obscene of

Inclusion," *Ethnic and Racial Studies*, 36(7): 1180–1198.

De Genova, N. (2017) "Introduction: The Borders of 'Europe' and the European Question," içinde N. De Genova (ed.) *The Borders of "Europe" Autonomy of Migration, Tactics of Bordering*. Durham, NC: Duke University Press.

Demetriou, O. (2019) "Materiality, Imbrication and the Longue Durée of the Greco-Turkish Borders," içinde O. Demetriou, and R. Demova (eds.) *The Political Materialities of Borders*. Manchester: Manchester University Press.

Dimitriadi, A. (2013) *Transit and Migration in Greece: The Case of Afghan, Pakistani and Bangladeshi Migrants*. Athens: Nissos Academic Publishing.

ECCHR (2021) *Term: Push-back*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/> (erişim 20 Mayıs 2021).

ECRE (2016) *ECRE Strongly Opposes Legitimising Push-Backs by Declaring Turkey a "Safe Third Country"*, 29 Aralık. Çevrimiçi erişilebilir: <https://ecre.org/ecre-strongly-opposes-legitimising-push-backs-by-declaring-turkey-a-safe-third-country/> (erişim 24 Eylül 2021).

European Commission (2020) *Remarks by President von der Leyen at the Joint Press Conference with Kyriakos Mitsotakis, Prime Minister of Greece, Andrej Plenković, Prime Minister of Croatia, President Sassoli and President Michel*. Çevrimiçi erişilebilir: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_20_380 (erişim 20 Mayıs 2021).

European Parliament (2020) *Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs*, 16 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/committee-on-civil-liberties-justice-and-home-affairs_20210316-1345-COMMITTEE-LIBE_vd (erişim 20 Mayıs 2021).

European Parliament (2021) *Plenary Session*, 20 Ekim. Çevrimiçi erişilebilir: https://multimedia.europarl.europa.eu/el/plenary-session_20211020-0900-PLenary_vd (erişim 21 Ekim 2021).

Forensic Architecture (2020) *The Case of Ayşe Erdoğan*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://forensic-architecture.org/investigation/pushbacks-across-the-evros-meric-river-the-case-of-ayse-erdogan> (erişim 20 Mayıs 2021).

Fotiadis, A. (2015) *Merchants of Borders: The New Border Surveillance Architecture*. Athens: Potamos.

Frontex (2019) *Mission Report*. Yazarlara teslim edildi.

Frontex (2020) Written Questions Following the LIBE Committee Meeting, 1 Aralık. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.statewatch.org/media/1709/eu-frontex-written-questions-answers-libehearing-1-12-20.pdf> (erişim 17 Mayıs 2021).

Fundamental Rights Agency [FRA] (2011) "Coping with a Fundamental Rights Emergency: The Situation of Persons Crossing the Greek Land Border in an Irregular Manner." Çevrimiçi erişilebilir: <https://fra.europa.eu/en/publication/2011/coping-fundamental-rights-emergency-situation-persons-crossing-greek-land-border> (erişim 20 Mayıs 2021).

Fundamental Rights Agency (2020) Migration: Fundamental Rights Issues at Land Borders. Çevrimiçi erişilebilir: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/migration-fundamental-rights-issues-land-borders> (erişim 20 Mayıs 2021).

Gatopoulos, D. and Kantouris, C. (2021) "In Post-Pandemic Europe, Migrants Will Face Digital Fortress," *AP News*, 31 Mayıs. Çevrimiçi erişilebilir: <https://apnews.com/article/middle-east-europe-migration-technology-health-c23251bec65ba45205a0851fab07e9b6> (erişim 23 Eylül 2021).

Gazzotti, L. (2020) "Deaths, Borders, and the Exception: Humanitarianism at the Spanish–Moroccan Border," *The American Behavioral Scientist*, 64(4): 408–435.

Graf, J. P. and Budelmann, K. (2020) "A Pushback against International Law?: Legal Analysis of Allegations against the Frontex Mission in the Mediterranean," *Völkerrechtsblog*, 8 Aralık. Çevrimiçi erişilebilir: <https://voelkerrechtsblog.org/a-pushback-against-international-law/> (erişim 23 Eylül 2021).

Greek Ombudsman (2021) *Alleged Pushbacks to Turkey of Foreign Nationals Who Had Arrived in Greece Seeking International Protection*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/280421-pushbacks-interim-report-eng.pdf> (erişim 20 Mayıs 2021).

Grigoriadis, I. N. and Dilek, E. (2019) "Securitizing Migration in the European Union: Greece and the Evros Fence," *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(2): 170–186.

Hellenic Parliament (1994) *Parliament Proceedings*, 4 Haziran. Çevrimiçi erişilebilir: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/04_06_1998.txt (erişim 10 Mayıs 2021).

Hellenic Republic (2020) *Statement by Prime Minister Kyriakos Mitsotakis at Kastanies, Evros*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://primeminister.gr/2020/03/03/23447> (erişim 20 Mayıs 2021).

Hess, S. and Kasperek, B. (2017) "De- and Restabilising Schengen. The European Border Regime after the Summer of Migration," *Cuadernos Europeos de Deusto*, 56: 47–77.

Hobbing, P. (2005) "Integrated Border Management at the EU Level," *CEPS Working Documents*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/integrated-border-management-eulevel/> (erişim 23 Eylül 2021).

HumanRights360 (2020a) *During and after the Crisis: Evros Border Monitoring Report, November 2019–April 2020*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.humanrights360.org/during-and-after-crisisevros-border-monitoring-report/> (erişim 20 Mayıs 2021).

HumanRights360 (2020b) *Defending Human Rights in Times of Border Militarization*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.humanrights360.org/wp-content/uploads/2020/10/Evros-Report-19.10.pdf> (erişim 23 Eylül 2021).

Human Rights Watch [HRW] (2008) "Stuck in a Revolving Door: Iraqis and Other Asylum Seekers and Migrants at the Greece/Turkey Entrance to the European Union." Çevrimiçi erişilebilir: https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/greece-turkey1108web_o.pdf (erişim 20 Mayıs 2021).

Ilcan, S. (2021) "The Border Harms of Human Displacement: Harsh Landscapes and Human Rights Violations," *Social Sciences*, 10(4): 1–16.

Isakjee, A., Augustová, K. and Davis, T. (2020) "Liberal Violence and the Racial Borders of the European Union," *Antipode*, 52(6): 1751–1773.

Jeandesboz, J. and Pallister-Wilkins, P. (2016) "Crisis, Routine, Consolidation: The Politics of the Mediterranean Migration Crisis," *Mediterranean Politics*, 21(2): 316–320.

Karamanidou, L. (2016) "Violence against Migrants in Greece: Beyond the Golden Dawn," *Ethnic and Racial Studies*, 39(11): 2002–2021.

Karamanidou, L. and Kasperek, B. (2018) "A Field Trip to North Evros". Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.respondmigration.com/blog-1/sanliurfa-gzynz-rh3gn-rzyssdx24ekr6wm-y6tc->

b-szgr-r-g6ddk-ldhr-42l9n-aw8wh (erişim 24 Mayıs 2021).

Karamanidou, L. and Kasperek, B. (2020) *Fundamental Rights, Accountability and Transparency in European Governance of Migration: The Case of the European Border and Coast Guard Agency Frontex*, 31 Haziran. Çevrimiçi erişilebilir: <https://respondmigration.com/wp-blog/fundamental-rightsaccountability-transparency-european-governance-of-migration-the-case-european-border-coastguard-agency-frontex> (erişim 20 Mayıs 2021).

Karamanidou, L, Kasperek, B. and Campbell, S. (2021) *Spaces of Detention at the Greek-Turkish Land Border*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2021/05/spaces-detention> (erişim 20 Mayıs 2021).

Karamanidou, L. Kasperek, B. and Hess, S (2020) *Border Management and Migration Control—Comparative Report*, 30 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://respondmigration.com/wp-blog/border-management-migration-control-comparative-report> (erişim 20 Mayıs 2021).

Kasli, Z. (2014) “Limits of the Changing Border Regime: Insights from the Greek-Turkish Borderland,” *Perspectives on Europe*, 44(1): 79–84.

Kasperek, B. (2021) *Europa als Grenze. Eine Ethnographie der Grenzschutz-Agentur Frontex*. Bielefeld: transkript.

Keady-Tabbal and Mann, I. (2021) “Pushbacks’ as Euphemism,” *EJIL Talk*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.ejiltalk.org/pushbacks-as-euphemism/> (erişim 20 Mayıs 2021).

Kirtsoglou, E. and Tsimouris, G. (2018) “Migration, Crisis, Liberalism: The Cultural and Racial Politics of Islamophobia and ‘Radical Alterity’ in Modern Greece,” *Ethnic and Racial Studies*, 41(10): 1874–1892.

Kokkinidis, T. (2009) “The Dark Secrets of Evros,” *Athens Indymedia*, 24 Ekim. Çevrimiçi erişilebilir: <https://athens.indymedia.org/post/1096124/> (erişim 26 Eylül 2021).

Koutouza, D. (2019) *Surplus Citizens: Struggle and Nationalism in the Greek Crisis*. London: Pluto Press.

Lafazani, O. (2006) “Migration, Boundaries, Borders: The Crossing of Evros.” Yüksek lisans tezi, National Polytechnic University.

Levidis, S. (2020) “Border Natures: The Environment as Weapon at the Edges of Greece.” Yayınlanmamış doktora tezi, London: Goldsmiths, University of London.

Markard, N., Nestler, R., Vogt, V. and Ziebritzki, C. (2020) *No State of Exception at the EU External Borders. Expert Legal Opinion commissioned by Erik Marquardt MEP*. Çevrimiçi erişilebilir: https://erik-marquardt.eu/wp-content/uploads/2020/04/2020-04-02-EqRights_Gutachten.pdf (erişim 26 Eylül 2021).

Meijers Committee (2021) “Frontex and Pushbacks: Obligations and Accountability.” Çevrimiçi erişilebilir: <https://euruleoflaw.eu/cm2105-frontex-and-pushbacks/> (erişim 25 Eylül 2021).

Ministry of Citizen Protection (2019) *Response to the Report of the Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following Her Visit to Greece from 25 to 29 June 2018*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://rm.coe.int/comments-by-the-greek-authorities-to-the-report-of-the-council-of-euro/16809078d4> (erişim 24 Mayıs 2021).

Ministry of Citizen Protection (2017) *Interview with Alternate Minister of Citizen Protection Nikos Toskas*. Çevrimiçi erişilebilir: http://www.mopocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=6154&Itemid=645&lang= (erişim 20 Mayıs 2021).

Ministry of Citizen Protection, Ministry of Migration and Asylum, and Ministry of Maritime Affairs and Insular Policy (2021) *Reply to Dunja Mijatovic, Commissioner for Human Rights, Council of Europe*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://rm.coe.int/commdh-govrep-2021-7-reply-of-the-greek-authorities-en/1680a27094> (erişim 26 Eylül 2021).

Ministry for Public Order and Citizen Protection [MPOCP] (2014) *Start of Operations of the Aliens and Border Protection Division*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/klados-allodapwn-kai-prostasias-synorwn.pdf> (erişim 20 Mayıs 2021).

Mobile Info Team [MIT] (2019) *Illegal Pushbacks in Evros*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.mobileinfoteam.org/pushbacks> (erişim 20 Mayıs 2021).

Mountz, A. (2020) *The Death of Asylum: Hidden Geographies of the Enforcement Archipelago*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

National Commission for Human Rights [NCHR] (2002a) *Observations on the Draft Law “Protocol on the Implementation of Article 8 of the Agreement Between the Hellenic Republic and the Republic of Turkey.”* Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.nchr.gr/2020-02-26-05-51-20/57-prosfyges-metanastes.html?start=50> (erişim 20 Mayıs 2021).

National Commission for Human Rights (2002b) “Proposals on the Reception and Access of Asylum Seekers During the Asylum Process.” Çevrimiçi erişilebilir: https://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/prosfuges_metanastes/aitountes_asylo_ypodoxi_kai_prosvasi_stis_sxetikes_didikasies2002.pdf (erişim 20 Mayıs 2021).

National Commission for Human Rights (2021) *Contribution by the Greek National Commission for Human Rights (GNCHR) to the UN Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants.* Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/pushback/NHRINIGreeceGNCHRSubmission.pdf> (erişim 22 Mayıs 2021).

Nielsen, N. (2021) “Dozen Ministers Want EU to Finance Border Walls,” *EU Observer*, 8 Ekim. Çevrimiçi erişilebilir: <https://euobserver.com/migration/153169> (erişim 15 Ekim 2021).

NOAS, Norwegian Helsinki Committee, and AITIMA (2010) *Out the Back Door: The Dublin II Regulation and Illegal Deportations from Greece.* Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2009/oct/greece-illegal-deportations-report.pdf> (erişim 22 Ekim 2021).

OHCHR (2021) “Report on Means to Address the Human Rights Impact of Pushbacks of Migrants on Land and at Sea.” Çevrimiçi erişilebilir: <https://undocs.org/en/A/HRC/47/30> (erişim 27 Eylül Mayıs 2021).

Omonira-Oyekanmi, R. (2012) “Syrian Refugees ‘Turned Back From Greek Border by Police’,” *The Guardian*, 7 Aralık. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/07/syrian-refugees-turned-back-greek> (erişim 20 Mayıs 2021).

Pallister-Wilkins, P. (2016) “‘When You Go There You Will Understand’: An Ethnography of Police–Military Relations in the Evros Borderland.” Çevrimiçi erişilebilir: <https://uva.academia.edu/PollyPallisterWilkins/Drafts> (erişim 20 Mayıs 2021).

Panhellenic Association of Border Guards (2020) “The Association of Evros Border Guards Thanks the Members of the Agricultural and Livestock Association of Alexandroupolis for their Voluntary Support and Solidarity.” Çevrimiçi erişilebilir: <https://posyfy.gr/%CE%B5%CE%B2%-CF%81%CE%BF%CF%83/item/913-eyxaristhrio> (erişim 20 Mayıs 2021).

Papadopoulou, A. (2004) “Smuggling into Europe: Transit Migrants in Greece,” *Journal of Refugee Studies*, 17(2): 167–184.

Pavlidis, P. and Karakasi, M. V. (2019) “Greek Land Borders and Migration Fatalities—Humanitarian Disaster Described from the Standpoint of Evros,” *Forensic Science International*, 302: 109875–109875.

Politico (2021) *Brussels Playbook: Poland’s Frontal Attack—Legalizing Pushbacks—Minimum Tax*, 8 Ekim. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/polands-frontal-attack-legalizing-pushbacks-minimum-tax/> (erişim 10 Ekim 2021).

Pro Asyl (2007) “The Truth May Be Bitter, But It Must Be Told.” Çevrimiçi erişilebilir: https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2007/10/Griechenlandbericht_Engl.pdf (erişim 20 Mayıs 2021).

Pro Asyl (2013) “Pushed Back: Systematic Human Rights Violations against Refugees in the Aegean Sea and at the Greek–Turkish Land Border.” Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.proasyl.de/en/material/pushed-back-systematic-human-rights-violations-against-refugees-in-the-aegean-sea-and-the-greek-turkish-land-border/> (erişim 20 Mayıs 2021).

Rankin, J. (2020) “Greece Warned by EU It Must Uphold the Right to Asylum,” *The Guardian*, 12 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/12/greece-warned-by-eu-it-must-uphold-the-right-to-asylum> (erişim 21 Mayıs 2021).

Refugee Rights Europe (2021) *Pushbacks and Rights Violations at Europe’s Borders: The State of Play in 2020.* Çevrimiçi erişilebilir: <https://refugee-rights.eu/wp-content/uploads/2020/11/pushbacks-and-rights-violations-at-europes-borders.pdf> (erişim 21 Eylül 2021).

Reidy, E. (2018) “An Open Secret: Refugee Pushbacks across the Turkey–Greece Border,” *The New Humanitarian*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.thenewhumanitarian.org/2018/05/22/refugee-pushbacks-turkey-greece>

www.thenewhumanitarian.org/specialreport/2018/10/08/refugee-pushbacks-across-turkey-greece-border-Evros (erişim 21 Mayıs 2021).

Samaddar, R. (2016) *A Post-Colonial Enquiry into Europe's Debt and Migration Crisis*. Singapore: Springer Singapore.

Scavo, N. (2020) "Grecia. Il colonnello di Alba dorata a caccia di profughi: siamo patrioti," *Avvenire*, 05 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.avvenire.it/attualita/pagine/ronde-antiprofughi-sul-confine-greco>

Schindel, E. (2019) "Death by 'Nature': The European Border Regime and the Spatial Production of Slow Violence," *Environment and Planning, Politics and Space*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://doi.org/gcu.idm.oclc.org/10.1177/2399654419884948> (erişim 21 Mayıs 2021).

Sharma, N. (2020) *Home Rule: National Sovereignty and the Separation of Natives and Migrants*. Durham, NC: Duke University Press.

Simeonidis, K. (2020) *Greek Civilian Militias Patrol Border amid Migrant and Refugee Crisis*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.dw.com/en/greek-civilian-militias-patrol-border-amid-migrantand-refugee-crisis/a-52697255> (erişim 21 Eylül 2021).

Souli, S. (2018) "Unprepared and Overwhelmed: Greece's Resurgent River Border with Turkey," *The New Humanitarian*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.thenewhumanitarian.org/special-report/2018/09/27/unprepared-and-overwhelmed-greece-s-resurgent-river-border-turkey> (erişim 21 Eylül 2021).

Tanea (2020) "Alert in Evros for Risk of Turkish Provocations," *Tanea*, 5 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.tanea.gr/2020/03/05/greece/synagermos-ston-evro-kai-gia-ton-kindyno-provokatsias-apo-tin-tourkia/> (erişim 3 Ekim 2021).

Tazzioli, M. (2020) *The Making of Migration*. London: Sage.

The Left (2020) *Group Meeting with Commissioner Schinas*, 6 Ekim. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.guengl.eu/follow-live-group-meeting-with-commissioner-schinas/> (erişim 20 Mayıs 2021).

Topak, Ö. E. (2014) "The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones," *Environment and Planning D: Society and Space*, 32(5): 815–833.

Topak, Ö. E. (2021) "Border Violence and Migrant Subjectivities," *Geopolitics*, 26(3): 791–816.

Trilling D. (2020) "With Its Heavy-Handed Response to the Border Crisis, Europe Is Making a Bad Situation Worse," *The Guardian*, 6 Mart. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.theguardian.com/world/commentisfree/2020/mar/06/eu-ignore-refugees-turkey-migrants> (erişim 3 Ekim 2021).

Ulusoy, O. Baldwin-Edwards, M. and Last, T. (2019) "Border Policies and Migrant Deaths at the Turkish-Greek Border," *New Perspectives on Turkey*, 60(1): 3–32.

United Nations Committee Against Torture [UNCAT] (2020) *Information Received from Greece on Follow-Up to the Concluding Observations on Its Seventh Periodic Report*. Çevrimiçi erişilebilir: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fGR-C%2fFCO%2f7&Lang=en (erişim 20 Mayıs 2021).

UNHCR (2020) *UNHCR Statement on the Situation at the Turkey-EU Border*. Çevrimiçi erişilebilir: <https://www.unhcr.org/news/press/2020/3/5e5d08ad4/unhcr-statement-situation-turkey-eu-border.html> (erişim 21 Eylül 2021).

Vaugh-Williams, N. (2015) *Europe's Border Crisis*. Oxford: Oxford University Press

Walia, H. (2021) *Border & Rule: Global Migration, Capitalism and the Rise of Racist Nationalism*. Chicago: Haymarket Books.

Zaiotti, R. (2011) *Cultures of Border Control: Schengen and the Evolution of European Frontiers*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Bilimde Kölelik Kavramı ve Tarihsel Travmanın Kalıtımı

Şeyma ATEŞ

Tarihsel süreçte canlılığın gelişimi peşinde birçok olgu getirmiştir. Bu süreçte ekolojik denge için oluşan sınıfsal ayrımlar belirli bir düzen ve hiyerarşi için doğal olarak gerçekleşmiştir. Bu hiyerarşik düzende insanlarda sınıfsallaştırılmıştır. Bu sınıflandırılmada başta doğal olarak görülen fakat süreci devamında küresel bir olgu olan kölelikte yer almaktadır. Ancak kölelik ne kadar doğam bir hiyerarşi sonucu görülüyor olsa da bu durum kişisel çıkarlar için başka bir canlının özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olmaktadır. Kelime etimolojisi ile yola

çıkarmak gerekirse “kölelik”; zaman içerisinde farklı uygulama ve ifadelerle sahip olmakla birlikte temelinde diğer insanlar tarafından bir ya da birden fazla kişi ve diğer canlılar üzerinde sahiplenme, kontrol etme ya da sözde mülkiyet adı altına alındığını ifade eden bir uygulama çeşididir.¹ Tarih boyunca farklı sıfatlar ve anlamlarla karşımıza çıksa da temelde başkasına itaat etme, boyunduruk altında bulunma ve hizmet esaslı davranışlar

¹ Andreas Eckert, *Köleliğin Tarihi: Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla*. İstanbul: Runik Kitap, 2023.

temele alınmaktadır.²

Toplum içerisindeki ekonomik ve siyasi nedenlerle ortaya çıkmış olan kölelik, Antik Roma İmparatorluğunda, Antik Yunanda, Orta Çağ'da çeşitli toplumlarda ve ABD'de çeşitli dönem ve bölgelerde kölelik ve köle ticareti görülmektedir. Öncelikle toplumlar kendi içerisinde kölelik kurumuna sahipken, yeni toprak keşifleri, yeni toplumlarla tanışmaları ve ticari ilişkilerin gelişmesi ile kölelik ırk, etnik köken, din veya bazı toplumsal önyargılara göre yeniden şekillendirilerek yönetilmiştir.

İrk kavramı ve ırkçılığın ortaya çıkması ile özellikle Afrika ve Amerika yerlilerinin insan hakları ihlal edilerek köleleştirilip köle ticareti ile köle pazarı oluşturulmuştur. Bu uygulamalar beraberinde kölelik bilinci oluşmuş, insan hakları ihlal edilerek ideolojik, siyasi ve ekonomik çıkarlar gerekçesi ile çeşitli araştırma ve uygulamalar ile büyük acı ve zulümler oluşmuştur. Bu uygulamalar sonucu açığa çıkan travmatik etkiler, nesiller boyu etkisini sürdürmüştür.

Genellikle iş gücü olarak karşımıza çıkan kölelik aynı zamanda çeşitli bilimsel araştırmalarda da karşımıza çıkmaktadırlar. Tarih boyunca kölelik kurumu çeşitli araştırma ve deneylerde uğrak nokta olmuştur. Bunun yanı sıra ideolojik, ekonomik ve siyasal nedenler önde planda tutularak bilimin köleleşmesi gibi uygulamalara da rastlanılmıştır.

Bilimde Kölelik ve İrk Kavramı

Kıtalar arası ticaretin gelişmesi ve sömürgeciliğin başladığı dönemlerde toplumsal düzenin değiştiği de görülmeye başlanmıştır. Yapılan keşifler ile farklı insan yapılarının anlaşılması, ırk kavramının açığa çıkması beraberinde ırkçılığı da getirecekti. İrk kavramının ilk on yedinci yüzyılın sonunda kullanılmaya başlandığı üzerinde karar kılınmıştır.³ İrk kavramı bitkiler ve hayvanların sınıflandırılması ve yeni yeni filizlenen doğa tarihi disiplini için gelişmiş olan bir kavramdır. İrk kavramı bu amaçla kullanılan kelimelerden yalnızca biriydi. İrk kavramının insana indirgenmesini ve bu bağlamda kullanımını ilk kullanan kişilerden biri Kant denebilir. Kant'ın verdiği dersler ve yazılarında* kullandığı tanım ve argümanlar bu

durumu açıklar niteliktedir.⁴ Bu dönemde birçok bilim insanı kendi alanlarında yaptıkları incelemeler dahilinde ırkçı görüşe karşı yazı ve eser yayımladılar.⁵

Avrupa'da ise bu tartışmalarla beraber bu yeni tanımlamalar ırk kavramlarını dini bilgiler ve toplumsal ilkeleri açıklanması amacıyla kullanmıştır. İlerleyen süreç içerisinde kendi ırklarına ve inançlarına dahil olan kimselerin köle olmasının uygun olmadığını ileri sürerek ırksal sınıflandırmaların açığa çıkmasını ve bu durumda aşağı gördükleri ırkların köleleşmelerine neden olmuşlardır. 1930'lu yıllarda İngilizceye dahil olan ırkçılık kavramının öncesinde ırkçı düşüncenin bilimsel olarak temellendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda on yedinci yüzyıldan itibaren yürütülen çalışmalarda Locke'un savunmaları ve Buffon'un sınıflandırmalarının da yer aldığı açıklamalar ile ırkçılık teorisi yerleştirilmiştir.

Başlangıçta kölelik ırksal değil, toplumsaldı. Toplum içerisinde oluşturulan hiyerarşiye göre oluşturulan kölelik kavramı sonrasında bu topluma dahil olan kişilerin köle olmasını yanlış bularak kendilerine göre ırk üstünlüğü gerekçesi ile kölelik kurumuna yeni bir yapılandırma gelmiştir. İnsanların dış görünüşü, fiziksel özellikleri, zihinsel yapıları, coğrafi konumları, kültürel ve genetik gibi özelliklere göre soy veya etnik grupların sınıflandırılmasında "ırk" kavramı kullanılmaktadır. Ayrıca ten rengi, saç yapısı, kan yapısı³ gibi değişik olgularda açığa çıkmıştır. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl bilim insanları "beyaz adam" kavramını en üstte tutmak için ırksal sınıflandırmalarını yarat-

4 Kant'ın *Pysische Geographie* derslerinin yanı sıra "Çeşitli İrkların Üstüne" (iki farklı basımı dahil), *Salt Aklın Eleştirisi* (1781), "Bir İnsan İrkı Kavramının Belirlenmesi" (1785) gibi ilerleyen yıllarda karşıt görüşlere karşı yayımladığı eserler ile doğa tarihi ve doğa betimlemeleri ile ırk kavramına yaklaşımı görülmektedir.

5 Herder'in İnsanlık Tarihi Felsefesi Üstüne Düşünceler (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*) eserinin ikinci bölümünde ırkçı görüşü reddetmesi (bkz. Johann Gottfried von Herder, "İnanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler" çev. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi: Seçme Metinler* içinde, haz. Doğan Özlem ve Güçlü Ateşoğlu, 24-30, (Ankara: Doğu Batı, 2006).), Georg Forster'in İnsan İrkları Hakkında Bir Şeyler Daha başlığı ile Kant'ın doğa tarihi ve betimlemelerine karşı itirazları, dönemin eleştirel yaklaşımları arasındadır (bkz. Georg Forster, *Something More About the Human Races*, çev. Jon Mikkelsen, (New York: SUNY Press, 2013)).

2 Eckert, *Köleliğin Tarihi: Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla*.

3 Robert Bernasconi. *İrk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede İrk ve İrkçilik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2022.

mıştır. Kant, Buffon ve Linnaeus bu sınıflandırmalarda adları geçen en bilindik isimlerdir.⁶

İrk kavramı küresel süreçte farklı toplum ve farklı dönemlerde çeşitli şekillerde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. İdeolojik ve siyasi etkilerle toplumsal bir düzen oluşturulması amaçlanmış ve ırkçılık kavramı da beraberinde açığa çıkmıştır. İrkçılık kavramı ile bir ırkın diğer ırktan üstün olduğu iddia edilmiş, bu gibi ayrımcı politikalar beraberinde şiddet ve eşitsizliği de getirerek tarihsel yaralara neden olmuştur. İrka dayalı ayrımcılık özellikle ırkçılığın zirveye ulaştığı dönemde toplumsal bilinç dışında bilimsel olarak da bilinç oluşturmuştur. Ciddi insan hakları ihlali ve çeşitli kötü uygulamalar kişiler üzerinde travmatik etkiler bırakmıştır. Bu ve bunun gibi etkiler incelenerek açıklamalar yapılabilmektedir.

İrk kavramı ve toplumsal değişikliklerin oluşması ile, ırk temelli kölelikte meydana gelmiştir. Özellikle belirli ırk ve etnik gruplara mensup insanların zorla köle olarak alınıp satılmaları köle ticaretini de açığa çıkarmıştır. Avrupalılar tarafında zorla köle haline getirilen Afrikalıların Amerika'ya köle olarak taşınmaları yeni bir ekonomik yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu köle ticareti ve sömürgecilik anlayışı ırk temellidir. Bu ırk temelli kölelik anlayışı, bazı ırk ve toplumlarında pozitif olarak ayrıştırılmasına da neden olmuştur. Köle sahipleri pozitif ayrımcılıktan faydalanırken köleleri de etnik gruplarına göre sınıflandırmışlardır.

Bu gibi uygulamalar insan haklarını ihlal etmektedir. Yapılan uygulamalar yalnızca dönemini değil gelecek nesilleri de sosyal ve psikolojik açıdan oldukça etkileyecektir. Gelecek dönemlerde köleliğe baş kaldırır ve bu yanlış uygulamaların bitimi ile geçmiş dönemlerin araştırılması da başlanmıştır. Tarihsel süreç boyunca her alanda bilimsel çalışmalar yürütülerek köleliğin etkileri bilimsel olarak da gözlemlenmiştir.

Tarihsel Travma Kalıtımının Bilimsel İzleri

Kölelik, toplumsal, sosyal, siyasi ve ekonomik unsurlarla açığa çıkmış ve çeşitli uygulamalara sahip bir kurumdur. Köleler sahiplerinin emirleri altında onlara her koşul ve şartta itaat etmiş

ve çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Tabii bu süreç içerisinde fiziksel, ruhsal ve toplumsal yapı olarak birçok olumsuz etkiye maruz kalmışlardır. Zaman içerisinde kişilere işlenen bu edinilmiş çaresizlik ve travma etkileri kişilerin doğrudan olmasa da yaşadıkları olayların strese bağlı olarak RNA ve proteinlerde gerçekleştirdikleri birtakım değişiklikler DNA'larını etkilemiş ve epigenetik⁷ adı verdiğimiz bireylerin yaşadıkları travmatik olayların gen ifadeleri ile nesilden nesile aktarımına bağlı travmatik izler incelenmiştir. Henüz yeni ve gelişmekte olan bu alanda yapılan araştırmalar da travmatik olayların psikososyal etkileri epigenetik değişikliklere yol açabildiği düşüncesi bilim dünyasında hala aktif bir araştırma konusudur.

Epigenetik kalıtım olarak adlandırdığımız alan kısaca bireylerin çeşitli çevresel faktörler tarafından etkilendiği ve bu etkilerin sonucunda açığa çıkan stres unsurlarının DNA üzerinde metil gruplarının etkilenmesi⁸ ya da çıkarılması gibi, histon proteinlerinde⁹ değişikliklere neden olunması ya da Non-Coding RNA'ların¹⁰ tepki olarak değişikliklere uğraması sonucu gibi gen ifadesinde ki değişikliklerin nesilden nesle aktarılması ile gelecek nesillerde bilişsel ve duygusal açıdan alınan etkilerden söz edilmesidir. Bu etkiler kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz davranışlar olarak gün yüzüne çıkabilir.

Kölelik döneminde yaşamış olan insanların olaylar ve durumlar karşısında gösterdikleri tepkilere göre bir sonraki nesilde doğacak olanların aynı durum ve olgular karşısında verecekleri tepkileri etkileyebilmektedirler. Kölelik döneminde yaşamış olan kişilerde strese bağlı yeme ve kaygı bozukluğu gibi ya da diğer olumsuz deneyimler sonucu açığa çıkan travma tepkileri genetik ifadeyi değiştirecektir. Psikolojik travma çalışmaları sırasında ebeveynlerin çocuklarının yetiştirme tarzı, aile ilişkileri, travmanın yaşanması dışın-

7 Epigenetik, genotipik değişikliklerle açıklanamayan, genlerimizin ifadesindeki değişiklikleri yani fenotipimizi oluşturan genlerimizin farklılıklarını inceleyen bilimdir. Yani gen ifadelerindeki değişiklikler veya genetik yapıymızdaki (genotip) değişikliklerden miras alınmayan, kalıtsal olarak aktarılan ifadeleri dikkate almak gerekir.

8 Gen ifadesini ve protein işlevini denetler.

9 Kromotin yapısını değiştirerek gen anlatımını düzenleyen epigenetik mekanizma.

10 Kodlanmayan, proteine çevrilemeyen RNA molekülü.

6 Özge Ünlütürk, "‘İrk’ Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Adli Antropolojide Kullanımı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi* 29, (2015): 93-116.

da çocuklara işleme şekilleri, çocukların aktarılan travma bilgisini nasıl deneyimleyeceği travma aktarımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu travma ve etkilerinin nesiller arası aktarımında ise gelecek nesillerde bu etkilerin sonucu olarak ruh sağlığı bozukluğu, bilinç dışı eylemsel dürtüler, stres duyarlılığı, çeşitli korku etkenleri gibi sorunları ya da başka epigenetik etkilerin gözlenebileceğinden söz edebiliriz. Kölelik ve epigenetik olguları arasındaki bağıntılar toplumsal ilerlemede oldukça etkili olduğundan ve bu bağlamda açığa çıkan travma etkilerinin toplumsal tarih sürecinde ırk temelli ayrımcılıkların etkilerinin anlaşılması sağlanabilir.

Kölelik ve bilim kavramları yalnızca epigenetik olarak değil zaman içerisinde diğer birkaç olayda da beraber yer almışlardır. Bilimde kölelik kavramı tarihsel bir geçektir. Zamanın çeşitli dönemlerinde toplumsal ilerleme için kölelerin çeşitli rolleri olmuştur. Burada sözü geçen konu bilimin köleşmesi değil bilim etiğinin istismarı sonucunda kölelerin bilimsel çalışmalarda yer almasıdır.

Bilimde kölelik uygulamaları bilim tarihi, tıp ve tıp etiği, bilimsel çalışmalar, etik olgular ve insan hakları çalışmalarında önemli bir konu olmuştur. Irk kavramının açığa çıkması ile bilimsel ırkçılıkta açığa çıkmıştır. Irkçı düşünce ile başta toplumlar kendi aralarında statüye göre oluşturdukları kölelik sistemini ırksal olarak değiştirmiş ve bu bağlamda kendilerini ırksal olarak üstün görerek aşağı ırkları ise köleleştirmişlerdir. Bilimsel olarak temellendirilen ırkçılık kavramı ise ırk ayrımcılığının haklı çıkartılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bilimin imkanları istismar edilmiştir.

Tarihsel Süreçte Bilimin Köleşmesi ve Etkileri

Genellikle iş gücü olarak karşımıza çıkan kölelik kavramının yolu bilimle de kesişmiştir. Toplumsal düzen içerisinde kendini üstün gören kişilerin ırk kavramının açığa çıkması yeni bir düzenin oluşmasına zemin hazırladı. İdeolojik, ekonomik ve siyasal nedenler önde planda tutularak bilimin köleşmesi sağlanmıştır. Kendini üstün ırk olarak tabi eden toplulukların diğer ırklar üzerinde hakimiyet kurarak bu ırklar üzerinde kendi çıkar ve menfaatleri için deney yürütmeleri, doğa, bilim ve

tıp alanları kullanılarak kendi içlerinde düşük sınıf olarak adlandırdıkları insanların kontrolünün sağlanması gibi uygulamalar ile bilimin özgürlüğü istismar edilmiştir.

Çağlar arasında bilinen kölelik bilinci devamında Afrika'da kölelik algısının oluşumu, bilimde oluşan prangalar için kölelik tanımı çok da zor olamayacaktı. Aslında bilim insanları kendilerini bilimin kölesi ilan etmekten pek de çekinmezlerdi. Bunun sebebi bilime olan adanmışlıktan kaynaklıydı. Bilim için yapılan her şey doğa ve yaşam için yapıyordu. Bu yüzden yapılan iş ve araştırmalar yük değil daha çok adanmışlık ilkesini dayalı ilerleme olarak görebilirdik. Bundan ötürü bilimsel çalışmalar bir iş yükünden ziyade kişi için idealleri oluşturmuştur.

Ancak bilim her zaman istek dışında yapılan bir eylem olamamıştır. Tarihsel süreçte bilim insanlarına güç ve iktidar ya da söz konusu kişisel çıkarlarını gözetleyen kimseler tarafından zorlanarak gerçekleştirilen deney ve araştırmalarda mevcuttur. Bilim insanları ne kadar bilgili ve başarılı ise bu durum kullanılmak için uygun zeminde olacaktır. Zorlamalar ve istekler ne yazık ki bilimin prangaları olacaktır. İktidar ve kişisel çıkarlar söz konusu olduğunda kişiler kendi çıkarları için bilimi köleleştireceklerdir. Eğer toplum ve insanlık için faydalı bir amaç, istek ile gerçekleşiyorsa bu büyük başarılar getirebilecek buluşları sağlar ancak dayatma üzerine yapılan çalışmalar özellikle belirli bir toplumun faydası ve çıkarları söz konusu olarak sürdürülüyorsa bu bilimin amaçlarına ters düşecektir ve bilimin sömürgeleştirilmesinden ibaret görülecektir.

Bilimin bu yönde kullanımını, bilimin istismar edilerek, ahlaki açıdan sorgulanmasına neden olacaktır. Bilim bağımsız, objektif, eşit ve etik standartlara sahiptir. Bu durum tüm bunların işlevsizleştirilmesine neden olmaktadır. Tarih boyu farklı senaryolar ile bilimin defalarca istismar edildiğini görülmüştür. En yakın örneklerden biri olan 2. Dünya savaşında üretilen atom bombası bu istismara verilebilecek en büyük örneklerden biri sayabiliriz. Başta bilimsel olarak bir devrim niteliğinde başlanılan bu çalışmanın başarı ile tamamlanması yeni bir çağın habercisi niteliğindedir fakat siyasi manipülasyonlar sonucu ve ideolojik çıkarlar göz önünde bulundurularak siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmasına neden oldu.

Siyasi çıkarların yanı sıra, istek ve hizmet

amacı ile başlanılan bazı çalışmalar araştırmaların finansmanları tarafından oldukça fazla yönlendirilmeye maruz kalmakta. Araştırmaların seyrini finansal manipülasyonlar ile ekonomik istismarlar nedeniyle değiştirilerek bilimin tarafsızlığı ve bağımsızlığı tehlikeye atılmaktadır. Bu da bilimin köleşmesine neden olmaktadır.

Nazi Almayası döneminde ise bilim insanların köleleştirerek, bilimin ilkeleri hiçe sayılmış holokost ve bu döneme ait diğer insanlık dışı uygulamalar görülmekte. Bu süreçte Nazilerin ırkçı ideolojileri ise ırk temizliği olarak bilinen öjenik uygulamalar gibi aynı zamanda üstün ırk yaratma gibi uygulamalarda bilim insanları hizmet etmek zorunda bırakılmış ve bilim etiğine ciddi anlamda zararlar verilmiştir.

Çeşitli dönemlerde siyasi ve ideolojik çıkarlar için bilimi kendi propagandalarını destelemek için kullanmışlardır. Çeşitli bilim insanları, politik amaçlar doğrultusunda çalışmaya zorlanmış, bilimsel özgürlükleri ellerinden alınarak bilimin ve bilim insanların köleleştirilmesine neden olmuşlardır. Bu uygulamalar neticesinde toplumların bilime önyargı ve korku ile yaklaşılmasına neden olmuştur.

Kısaca Kölelik Kavramının Gelişimi ve Etkileri

Küresel bir olgu olan kölelik kurumu yalnızca sosyal toplumda değil bilimde de büyük bir önem ve yer almaktadır. Tarihsel süreçte ve araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Kölelik evrimi bilimsel olarak gözlemlendiğinde tarihsel ve sosyal açıdan nasıl geliştiğini ve değiştiğini incelemektedir. Kölelik tarihi ele alındığında insanın bulunduğu her çağ ve toplumda farklı dönem ve coğrafyalarda çeşitli kölelik kurumlarının oluştuğu görülmektedir. Multidisipliner bir araştırma konusu olan kölelik, antropoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, bilim, tıp ve siyasi bilimler gibi çeşitli bilim alanlarının kesişmesi ile açıklanabilir.

Köleliğin kökenlerine indiğimizde bilim insanları ilk çağlardan itibaren kölelik olgusunun nasıl açığa çıktığı, başlangıcı, savaş ve diğer unsurların etkilerinin araştırmaktadır. Bu şekilde ekonomik açıdan köleliğin kurumsallaştırılması ve toplumsal yapılanması, ideolojik nedenlerden dolayı gelişen kölelik kavramının oluşması, ırk kavramı ile değişen toplumsal düzen etkilerinin anlaşılması gibi etkilerin incelenmesi ve araştırılması sağlanmıştır. Köleliğin sona ermesinde toplumsal

değişiklikler, siyasi mücadeleler, ideolojik kavgalar ve insan hakları gibi çeşitli faktörlerin incelenmesi sağlanmıştır. Tabii bu süreçler ve faktörlerin açığa çıkması ve etkileri de oldukça önemli ve araştırma konusudur.

Farklı dönem ve uygulamalar değişiklik göstermesi ile sosyolojik etkiler dışında tıp ve bilim alanlarında da önemli bir kurum olmuştur kölelik. İnsan evrimi, ırk kavramının gelişimi ve toplumsal ilerlemede geçmişin aydınlatılmasında önemli olmuştur. Ayrıca bilim veya diğer alanların ideolojik çıkarlar kullanılarak köleleştirilmesi olgularının incelenmesi ve köleliğin yalnızca insana bağlı değil diğer olgular üzerinde de kullanılan bir uygulama olması araştırmaları etkiler.

KAYNAKÇA

Bernasconi, Robert. *İrk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede İrk ve İrkçilik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2022.

Eckert, Andreas. *Köleliğin Tarihi: Antik Çağ'dan 21. Yüzyıla*. İstanbul: Runik Kitap, 2023.

Forster, Georg. *Something More About the Human Races*, çev. Jon Mikkelsen, New York: SUNY Press, 2013.

Herder, Johann Gottfried von. *“İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler”* çev. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi: Seçme Metinler içinde*, haz. Doğan Özlem ve Güçlü Ateşoğlu, 24-30, Ankara: Doğu Batı, 2006.

Ünlütürk, Özge Ünlütürk. *“İrk Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Adli Antropolojide Kullanımı”*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi 29, (2015): 93-116.

Borca Karşı Birleşik Cephe

Thomas SANKARA

Çeviri: Suat Kutay KÜÇÜKLER

(Etiyopya, Addis Ababa'da gerçekleştirilen 29 Temmuz 1987 tarihli Afrika Birliği Örgütü zirvesinde yapılan konuşma.)

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Thomas Sankara'nın Burkina Faso ve Afrika tarihinde belirleyici bir yerde durduğuna kuşku yoktur. Günümüzde dahi askeri darbelerle şekillenen Afrika politikasında Sankara'da askeri darbe sonucu iktidara gelmiş ve kendisine karşı gerçekleştirilen askeri darbede öldürülmüştür. Sankara'yı Afrika tarihinde belirleyici bir yere taşıyan özelliği, dört yıllık iktidarına sığdırdığı devrimci politikalarıdır. Onun Burkina Faso için öngördüğü devrimci politikasını anlamak amacıyla Lenin'in Marx ve Engels'in mektuplaşmalarının Rusça çevirisine yazdığı önsözdeki bazı değinilerini hatırlamak yerinde olacaktır. Lenin, Marx ve Engels'in İngiliz ve Amerikan işçi sınıfı hareketlerine dönük tavsiyelerinin doğrudan Rusya'ya uygulanamayacağını belirterek bu türden bir yaklaşımı hizipçiliğin yanında entelektüalist olmakla

itham etmektedir. Çünkü her ülkenin ve toplumun olduğu gibi Rusya'nın da kendisine has tarihsel koşulları mevcuttur. Bu koşulların içerisinde filizlenmemiş bir düşüncenin bu koşullara ithal edilmesi, bir "kurtuluş" getirmeyecektir. Lenin, Ekim Devrimi'nin ancak Rusya'nın koşullarının doğru anlaşılmasıyla gerçekleştirilebileceğinin farkındadır.

Benzer bir farkındalık, Sankara'da da mevcuttur. Sankara'nın sosyalizmi, Burkina Faso'nun koşullarında kendisini inşa etmiştir. Örneğin Sankara, farklı etnik unsurlara ya da kabilelere dağılmış durumdaki Yukarı Volta'yı, "Burkinabè" ulus kimliğinde birleştirirken kabileciliğin Afrika'nın sömürülmesindeki işlevinin farkındadır. Sankara, aynı zamanda "Burkina Faso"nun isim babasıdır ve ülkesinin adını değiştirirken gözettiği

politikayla da dikkate değer bir yerde durmaktadır. Fransız sömürgecinin izlerini taşıyan “Yukarı Volta”, bir coğrafi bölgedeki (Volta Nehri'nin yukarısı) yönetime işaret etmekteydi. Bakıldığında bu adlandırma, Fransız yönetiminden geriye kalan kabilelerin bulunduğu coğrafyayı temel almaktadır. Sankara, sadece aynı coğrafyada bulunmanın bir politik birlik inşa etmekteki yetersizliğinin bilinciyle ülkesinin adını “dürüst insanların ülkesi” anlamına gelen “Burkina Faso” olarak değiştirmiştir. Dolayısıyla “Burkina Faso” adlandırması, bir politik birliğin inşasındaki gerekliliktir. Burkinabè ulusu, politik olanın kendisine has ayrımını, yani dost-düşman ayrımını yapmaya artık muktedirdir. Sankara, 1987 yılında yaptığı “Borca Karşı Birleşik Cephe” konuşmasında dost-düşman ayrımını “borç verenler” ve “borca mecbur bırakılanlar” arasında yapmaktadır. Borca mecbur bırakılan Afrika ulusları, Burkina Faso'nun dostu olacaklardır.

Sankara'nın “Borca Karşı Birleşik Cephe” başlıklı konuşması, bir tahakküm aracı olarak borçlandırmanın, Afrika'nın sömürgeleştirilmesindeki işlevine ışık tutmaktadır. Sankara, “borç verenler” ve “borca mecbur bırakılanlar” arasında ayırım yaparken ekonomik karşıtlıkların esasen politik karşıtlıklar olduğunu göstermektedir. Öte

yandan Sankara, borcun ödenmesini reddederken bu meselenin ahlaki bir yan taşımadığını da öne sürmektedir. Sankara'nın bu konuşması, politik olanın ekonomik olana yahut ahlaki olana indirgenemeyeceği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Öyle ki Sankara, bu konuşmasından üç yıl önce, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında da ülkesinin ve Afrika'nın sorunun “politik” bir sorun olduğunu vurgulamaktadır: “Kötülüğün kaynağı politiktir ve dolayısıyla tek çare politik olmalı.”

Bu çeviriye, *Viewpoint Magazine*'de yayımlanan “A United Front Against Debt” başlıklı İngilizce çeviri kaynaklık etmiştir. (Sankara, Thomas. “A United Front Against Debt”. *Viewpoint Magazine*, Erişim 6 Kasım, 2023. <https://viewpointmag.com/2018/02/01/united-front-debt-1987/>). Ayrıca bazı çeviri tercihleri, Fransızca özgün metinden hareketle yapılmış ve İngilizce çeviriye alınmayan bazı kısımlar da özgün metinden çevrilerek Türkçe çeviriye dahil edilmiştir. (Bkz.: Sankara, Thomas. “Il faut annuler la dette – 29 juillet 1987, sommet de l’OUA Addis Abéba”. Erişim 6 Kasım, 2023. <https://www.thomassankara.net/il-faut-annuler-la-dette-29-juillet-1987-sommet-de-loua-addis-abeba/>)

Sayın Başkan, Heyet Başkanları,

Şu anda başka bir acil konu hakkında konuşmak istiyorum: Borç meselesi, Afrika'daki ekonomik durum sorunu. Bu, hayatta kalmamızın barış kadar önemli bir şartıdır. İşte bu yüzden tartışmamız için masaya birkaç ek hususu koymanın gerekli olduğunu düşündüm.

Burkina Faso öncelikle korkumuzdan bahsetmek istiyor. Korkumuz şu ki, Birleşmiş Milletler toplantıları ve benzer toplantılar devam ediyor ama yaptıklarımıza ilgi giderek azalıyor.

Sayın Başkan, Afrika'daki Afrika hakkında konuşmak üzere usulüne uygun olarak çağrıldıklarında burada kaç tane Afrikalı devlet başkanı bulunuyor?

Sayın Başkan, kaç devlet başkanı Paris'e, Londra'ya ya da Washington'a bir toplantıya çağrıldıklarında oraya uçmaya hazırdır ama burada, Afrika'nın Addis Ababa kentinde bir toplantıya gelemezler?

Bazılarının gelmemek için geçerli sebepleri olduğunu biliyorum. Bu nedenle Sayın Başkan, çağrıya şu anda yanıt vermeyen devlet başkanları için bir yaptırımlar veya cezalar ölçeği oluşturmamızı öneriyorum. Öyle yapalım ki, örneğin bizim gibi düzenli olarak gelenlerin bazı çabalarında iyi davranışlara yönelik birtakım noktalar desteklenebilsin. Mesela, Afrika Kalkınma Bankası'na sunduğumuz projelerin Afrikalılık katsayısıyla

çarpılması gerekiyor. En az Afrikalı olan cezalandırılmalı. Böylece herkes toplanırlara gelecek.

Sayın Başkan, borç meselesinin gizleyemeyeceğimiz bir sorun olduğunu size söylemek isterim. Cesur, hatta pervasız kararlar vermek zorunda kaldığınız ülkenizde bu konuda bir şeyleri kendiniz biliyorsunuz. Yaşınızla ya da beyaz saçlarınızla hiç alakalı gibi görünmeyen kararlar... Gelemeyen fakat Afrika'daki bu diğer örnekten dolayı bize önemli bir mesaj ileten Sayın Cumhurbaşkanı Habib Burgiba; politik, toplumsal ve ekonomik nedenlerle Tunus'tayken de cesur kararlar almak zorunda kaldı.

Ancak Sayın Başkan, ülke içinde istikrarlarını ve hatta Afrika birliğinin inşasını tehlikeye atabilecek toplumsal çatışmalar yaratma riskiyle karşı karşıya kalarak devlet başkanlarının borç meselesine bireysel olarak çözüm aramalarına izin vermeye devam edecek miyiz? Bahsettiğim örnekler -ve başka örnekler de var- BM zirvelerinin borç konusunda her birimize güven verici bir yanıt verdiğini gösteriyor.

Borcun, kökenleri açısından değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Borcun kökenleri, sömürgeciliğin kökenlerinden gelmektedir. Bize borç verenler, bizi sömürgeleştirenlerdir. Onlar, devletlerimizi ve ekonomilerimizi yönetenlerle aynı kişilerdir. Bunlar, mukriz kardeşleri ve kuzenleri aracılığıyla Afrika'yı borçlandıran sömürgecilerdir. Bu borçla hiçbir bağlantımız yoktu. Bu nedenle bunun için ödeme yapamıyoruz.

Borç, sömürgecilerin kendilerini "teknik asistanlara" dönüştürdüğü yeni-sömürgeciliktir. Daha doğrusu "teknik suikastçılar" demeliyiz. Finansal destekçilerle bize finansman sağlıyorlar. Sanki birisinin desteği gelişme yaratabilirmiş gibi. Bize bu mukrizlere gitmemiz tavsiye edildi. Bize güzel finansal düzenlemeler teklif edildi. Elli, altmış yıldır, hatta daha uzun süredir borçluyuz. Bu, elli yılı aşkın süredir halkımızdan taviz vermek zorunda kaldığımız anlamına geliyor.

Emperyalizmin kontrol ettiği ve hakim olduğu mevcut biçimiyle borç; Afrika'nın büyümesine ve gelişmesine yabancı kurullarla boyun eğdirmeyi amaçlayan ve ustalıkla yönetilen bir yeniden ele geçirilmesidir. Böylece her birimiz, geri ödeme

yükümlülüğümüz altındaki paraları ülkelerimize koyacak kadar hain olanların finansal kölesi, yani gerçek bir kölesi oluyoruz. Bize borcumuzu ödememiz söylendi ama bu ahlaki bir sorun değil. Mesele, bu borcu geri ödeyip ödememenin sözde onuru meselesi değil.

Sayın Başkan, Norveç başbakanını (Gro Harlem Brundtland) burada konuşurken dinledik ve alkışladık. Kendisi Avrupalı ama borcun tamamının ödenemeyeceğini söyledi. Borç geri ödenemez, birincisi çünkü eğer biz geri ödemezsek mukrizler ölmeyecektir. Burası kesin. Ama borcumuzu ödersek ölecek olan biziz. Bu da kesin. Bizi borçluluğa sürükleyenler, sanki bir kumarhane-deymiş gibi kumar oynadılar. Kazanımları olduğu sürece münakaşa yoktu. Ama artık zarar ettikleri için geri ödeme talep ediyorlar. Ve biz krizden bahsediyoruz. Hayır, Sayın Başkan, oynadılar, kaybettiler, oyunun kuralı bu ve hayat devam ediyor.

Bunu yapacak hiçbir aracımız olmadığı için geri ödeyemiyoruz.

Bu borcun sorumlusu biz olmadığımız için ödeyemiyoruz.

Biz geri ödeyemiyoruz ama başkalarının bize en büyük zenginliğin asla ödeyemeyeceği borcu var, yani kan borcu. Dökülen bizim kanımızdır. Avrupa ekonomisini yeniden inşa eden Marshall Planı'nı duyuyoruz. Ancak Avrupa'nın, ekonomileri ve istikrarları tehlikedeyken Hitlerci gruplarla yüzleşmesine olanak tanıyan Afrika planını hiç duymadık. Avrupa'yı kim kurtardı? Afrika. Bundan o kadar az bahsediliyor ki, o nankör sessizliğin suç ortağı olamayız. Başkaları bizi övüyor olsa bile, en azından babalarımızın cesur olduğunu, birliklerimizin Avrupa'yı kurtardığını ve dünyayı Nazizm'den azade kıldığını söylemeliyiz.

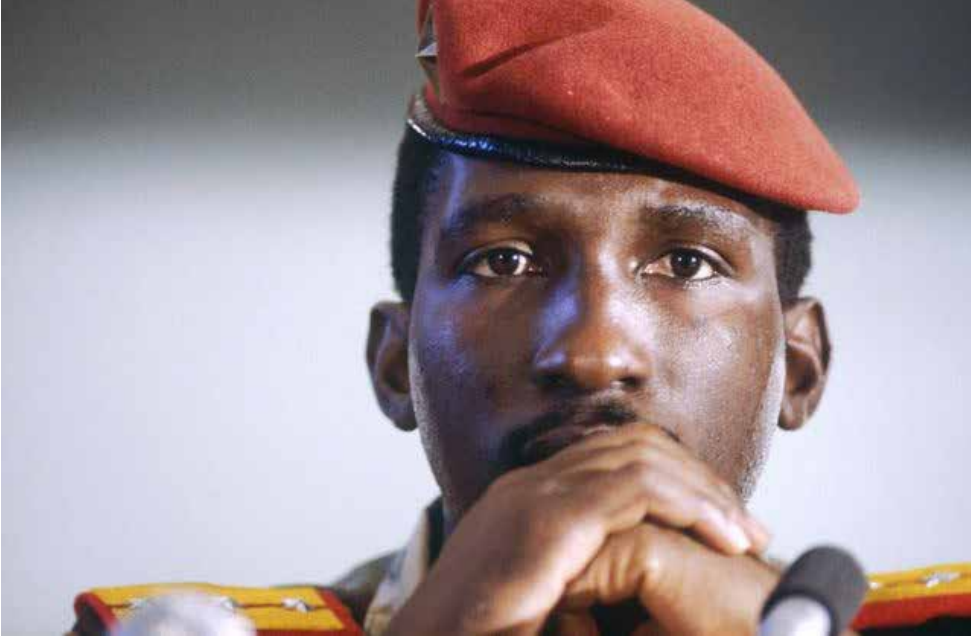
Borç aynı zamanda yüzleşmenin de sonucudur. Bize ekonomik kriz denildiğinde kimse bu krizin birdenbire ortaya çıktığını söylemiyor. Kriz her zaman vardı ama halk kitleleri sömürücülere karşı haklarının bilincine vardıkça daha da kötüleşti. Bugün bir kriz içindeyiz çünkü kitleler zenginliğin birkaç kişinin elinde yoğunlaşmasını reddediyor. Kriz içindeyiz çünkü bazı insanlar yabancı banka hesaplarında Afrika'yı kalkındır-

maya yetecek kadar büyük miktarda para biriktiriyor. Kriz içindeyiz çünkü adını koyamadığımız bu özel zenginlikle karşı karşıyayız. Halk kitleleri gettolarda ve gecekondu mahallelerinde yaşamak istemiyor. Kriz içindeyiz çünkü her yerdeki insanlar Soweto ve Johannesburg'un sorunlarını tekrarlamayı reddediyor. Bir mücadele var ve bu mücadelenin yoğunlaşması finansal gücü olanlar için kaygı verici. Şimdi bizden bir dengelemede suç ortağı olmamız isteniyor: Finansal güce sahip olanların lehine bir dengeleme, halk kitlelerine karşı bir dengeleme. Hayır! Suç ortağı olamayız. Hayır! Halkımızın kanını emenlere, halkımızın teri ile geçinenlere eşlik edemeyiz. Onların ölüm saçan yollarını takip edemeyiz.

Sayın Başkan, kulüplerden bahsedildiğini duyuyoruz: Roma Kulübü, Paris Kulübü, Bilmem Ne Kulübü... Beşli Grup'tan, Yedili Grup'tan, Onlu Grup'tan ve belki Yüzlü Grup'tan bahsedildiğini duyuyoruz. Başka? Bizim de kendi kulübümüzün, kendi grubumuzun olması normal. Addis Ababa artık yeni bir başlangıcın doğacağı merkez olsun. Bir Addis Ababa Kulübü. Borca karşı Addis Ababa birleşik cephesi oluşturmak bizim görevimizdir. Geri ödemeyi reddetmenin bizim açımızdan saldırgan bir hareket değil, gerçeği söylemek için kardeşçe bir hareket olduğunu öne sürmenin tek yolu budur. Üstelik Avrupa'nın halk kitleleri, Afrika'nın halk kitlelerine karşı da değil. Afrika'yı sömüren, Avrupa'yı da sömürendir. Ortak bir düşmanımız var. Bu yüzden Addis Ababa Kulübümüz herkese borcun geri ödenmeyeceğini açıklamak zorunda kalacak. Bunu söylerken ahlaka, haysiyete, sözün tutulmasına karşı değiliz. Başkalarıyla aynı ahlaka sahip olmadığımızı düşünüyoruz. Zengin ile fakir aynı ahlaka sahip değildir. İncil ve Kuran, halkı sömürenlere de sömürülenlere de aynı şekilde hizmet edemez. Her iki tarafın lehine de kullanılabilir, İncil'in iki farklı baskısı ve Kuran'ın iki farklı baskısı olması gerekir. Bize haysiyetten bahsedilmesini kabul edemeyiz. Geri ödeme yapanların erdemlerinin ve ödemeyenlere duyulan güvensizliğin anlatılmasını kabul edemeyiz. Tam tersine, bugün en büyük hırsızların en zenginler olmasını kabul etmemizin normal olduğunu söylemeliyiz. Fakir bir adam çaldığında bu yalnızca bir hırsızlıktır, küçük bir suçtur; bu yalnızca hayatta kalma ve zorunlulukla ilgilidir. Zenginler hazineden çalan,

gümrük vergilerini çalan, halkı sömürenlerdir.

Sayın Başkan, teklifim basitçe provokasyon yapmayı veya gösteri yaratmayı amaçlamıyor. Her birimizin ne düşündüğünü ve ne istediğini söylemek istiyorum. Borcun tamamen silinmesini kim istemez? Kim istemiyorsa çıkıp uçağına binebilir ve ödemeyi yapmak için doğrudan Dünya Bankası'na gidebilir! Hepimiz bunu diliyoruz... Benim önerim bundan başka bir şey değil. İnsanların Burkina Faso'nun teklifinin olgunlaşmamış ve tecrübesiz gençler adına geldiğini düşünmelerini istemem. İnsanların sadece devrimcilerin bu şekilde konuştuğunu düşünmelerini de istemem. Bunun yalnızca nesnellik ve zorunluluk olduğunu kabul etmek isterim. Ve borcun geri ödenmemesi tavsiyesinde bulunanlardan örnekler verebilirim: Devrimciler ve devrimci olmayanlar, gençler ve yaşlılar. Örneğin, borcunuzu ödemeyin diyen Fidel Castro'dan bahsedeceğim: Devrimci olmasına rağmen benim yaşında değil. Afrika ülkelerinin, fakir ülkelerin borcunu ödeyemeyeceğini söyleyen François Mitterand'dan da bahsetmek isterim. Sayın Başbakan'dan (Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'dan) bahsetmek isterim -Yaşını bilmiyorum ve ona sormayı çok isterim- ama bu bir örnek. Ayrıca Başkan Félix Houphouët-Boigny'den de bahsetmek isterim; benim yaşında değil ama resmi olarak, kamuoyuna, en azından kendi ülkesi söz konusu olduğunda, Fildişi Sahili'nin borcunu ödeyemeyeceğini açıkladı. Fildişi Sahili bugün Afrika'nın en zengin ülkeleri arasında yer alıyor; en azından Frankofon Afrika'nın; bu yüzden doğal olarak burada daha büyük bir pay ödemek zorunda kalıyor. Sayın Başkan, bu kesinlikle bir provokasyon değildir. Bize çok akıllı çözümler sunmanızı istiyorum. Konferansımızın, borcumuzu ödeyemeyeceğimizi açıkça söylemenin acil ihtiyacını karşılamasını isterim. Savaşçı ya da kavgacı bir ruhla değil, bireysel suikastlara uğramamızı engellemek için. Burkina Faso ödemeyi reddederek tek başına kalırsa bir sonraki konferansta burada olmayacağım! Fakat ihtiyacım olan herkesin desteği ile bunu ödemek zorunda kalmayız. Bunu yaparken kıt kaynaklarımızı kendi gelişimimize adayacağız.

Ve borcumuzu ödemeyeceğimizi söylediğimiz ülkelere, tasarruf edilenlerin prestij harcamalarına gitmeyeceği konusunda güvence verebileceğimizi söyleyerek bitirmek istiyorum. Özellikle silahlanmak için borca girmekten kaçınacağız. Çünkü ne zaman bir Afrika ülkesi silah alsın, bu bir Afrika ülkesine karşı oluyor. Bir Avrupa ülkesine karşı değil, bir Asya ülkesine karşı değil. Bir Afrika ülkesine karşı. Dolayısıyla silah sorununu çözmek için borç sorunundan faydalanmalıyız. Ben bir askerim ve silah taşıyorum. Ama Sayın Başkan, silahsızlanmamızı isterim. Çünkü ben, sahip olduğum tek silahı taşıyorum; diğerleri ise sahip oldukları silahları gizledi. O halde sevgili kardeşlerim, herkesin desteğiyle yurtdışı barışı sağlayacağız. Afrika'yı kalkındırmak için de muazzam potansiyellerimizi kullanacağız çünkü toprağımız ve toprağımızın altı zengin. Kuzeyden güneye, doğudan batıya kadar geniş bir pazarımız ve yeterli insanımız var. Teknolojiyi ve bilimi bulduğumuz her yerden yaratmak veya en azından kullanmak için yeterli entelektüel kapasiteye sahibiz.

Sayın Başkan, borca karşı Addis Ababa birleşik cephesini oluşturalım. Zayıf ve yoksul ülkeler arasındaki silahlanma yarışını sınırlama kararının Addis Ababa'dan geldiğinden emin olalım. Aldığımız sopalar ve kılıçlar işe yaramaz. Afrika pazarını da Afrikalıların pazarı haline getirelim: Afrika'da üretin, Afrika'da dönüştürün, Afrika'da tüketin.

İhtiyacımızı üretelim, ithal etmek yerine ürettiğimizi tüketelim. Burkina Faso; Burkina Faso vatandaşlarını giydirmek için Burkina Faso'da üretilen, Burkina Faso'da dokunan, Burkina Faso'da ekilen pamuklu kumaşı göstermeye buraya geldi. Heyetimiz ve ben; dokumacılarımız, köylülerimiz tarafından giydiriliyoruz. Avrupa'dan, Amerika'dan gelen tek bir iplik yok. Bir defile yapmıyorum ama sadece Afrikalı olarak yaşamayı kabul etmemiz gerektiğini söylüyorum. Özgür ve onurlu yaşamının tek yolu budur.

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.
Vatan ya da ölüm, kazanacağız!

Simone de Beauvoir'ın *Une Mort Très Douce*'unda Ölüme İtaat

Z. Kevser ŞAHİN

Simone de Beauvoir'ın 1964'te annesinin ölümünün ardından yazdığı *Une Mort Très Douce*, Beauvoir'ın bütünüyle bir kız evlat rolünü benimsediği kısa otobiyografik bir eserdir. Hem düşünsel derinliği hem de yazının formu bakımından son derece etkileyici olan bu eser, Beauvoir'ın annesinin hayatını, aralarındaki ilişkiyi ve ölümüne giden haftaları ağır bir dille yahut farklı edebi anlatımlarla bulandırmadan net bir şekilde anlatma isteğinden doğar. Bu nedenle Beauvoir'ın dili edebi eserlerinde sıklıkla görülen formdan ve mecazdan uzak-

tır. Kitapta kullanılan açık ve sade dil, Beauvoir'ın anılarını kristalleştirir, sağlam bir felsefi zemine oturduğu düşüncesini açıklar.

Bu esere geniş anlamda iki perspektiften bakılabilir. Bu perspektiflerden ilki Simone de Beauvoir'ın kariyeri boyunca benimsediği ve oluşmasında ve gelişmesinde büyük rol oynadığı varoluşçu düşüncedir. İkinci perspektif, Beauvoir'ın yalnızca hayatının sonlarına doğru benimsediği feminist düşüncedir.¹ Bu yazıda eser büyük oranda varoluşçu perspektif ile, itaat teması altında incelenecektir.

Une Mort Très Douce, Simone de Beauvoir'ın annesi Françoise de Beauvoir'ın banyosunda düşmüş olduğu ve sağlığının kötüye gittiği haberini almasıyla başlar. Roma seyahatini bölmek zorunda kalan Beauvoir, annesini görmek için Fransa'ya gelir. Kısa bir süre sonra kendisine kanser teşhisi konulan Françoise de Beauvoir, ölümüyle sonlanacak dört hafta boyunca hastalığıyla mücadele eder. Annesinin günden güne değişen ruh halini, bedenini, çocukça hareketlerini ve dinden kopmasını izleyen Simone de Beauvoir, annesinin ölümünü ve ondan önceki haftaları nefes kesici bir dürüstlük ve güçlü bir felsefi birikimle anlatır.

İlk gençlik yılları boyunca annesinin düşüncelerinden kaçmayı hayal eden Simone de Beauvoir, eserin başında kendisi için bunu başarmış bir kadın portresi çizer. Annesinden hem fiziksel hem de ruhsal olarak uzakta olan Beauvoir, gençliğinde ona aşıl原因 düşüncelerden de uzakta görünür. Beauvoir ve annesi arasındaki bariyerler ne kadar aşılması zor görünse de Françoise de Beauvoir'ın ölümüne giden bir ay boyunca anne ve kız arasındaki ilişki başkalaşır ve güçlenir.

Hayatları boyunca anlaşamayan anne ve kızın ilişkisinin değişmesinde birkaç element rol oynar, ancak bunlardan en büyüğü hem annenin hem de kızın kapsamlı ve derin bir değişim geçirmesidir. Hastalığının başında ölümden kaçan Françoise de Beauvoir, son günlerinde ölüme hazır görünür. Hayatı boyunca Hristiyanlıktan ve Katolik Tanrı'dan güç alan Françoise de Beauvoir, son günlerinde hastane odasına gelmesi planlanan papazı dahi reddeder. Beauvoir ise annesine ve annesinin bedenine yakınlaşır, ve yaşadığı şeyin travmatik olduğu gerçeğiyle yüzleşir. Beauvoir annesinin ölümü ile birlikte özgürleştiğinin ve özüne ulaşmaya yaklaştığının farkındadır. Annesinden ve onun temsil ettiklerinden kaçarak ömrünü geçirmiş olsa da annesinin son günlerinde bu doğal ve kaçınılmaz olayı anlamayı ve ona itaat etmeyi başarır.

¹ Doris Y. Kadish, "Simone de Beauvoir's Une Morte Très Douce: Existential and Feminist Perspectives on Old Age", *The French Review* Vol. 62, No. 4, (1989), 631.

Simone de Beauvoir için annesi Françoise de Beauvoir ulaşılması imkansız bir feminenliği ve üst sınıfı temsil eder. Beauvoir, otobiyografik eserlerinde sıklıkla annesinin onu kısıtladığından bahseder. Annesi bir bakıma onu “yok edecekmişcesine besler”, ondan daha güçlü olan annesi, Beauvoir'ı “imha etmekle tehdit eden” bir varlığa sahiptir.² Beauvoir, annesinin ölümüne kadar geçen hayatında annesinden varoluşçu bir anlamda uzak olamamanın acısı içindedir. Annesinin hayatının son günlerinde ise annesinden kopmak ve başlı başına bir kadın olmak için gerekenin anne-kız arasındaki tezat ilişkiyi anlamak ve kabul etmekten geçtiğini görür.³ Simone de Beauvoir, gençliğinde ve yetişkinliğinde sevmediğini dillendirdiğini annesinin aslında kendisinin bir yansıması olduğunu anlar, bu gerçeği de *Une Mort Très Douce*'ta etkileyici bir şekilde anlatır.

Simone de Beauvoir, eserinde ne annesinin ne de kendisinin tercihlerini kötüleyerek ideolojiler arasında bir orta yol buluyor. Uzlaşmayı ve varoluşçu yaşama itaat etmeyi, bunun taşıdığı avantajları kendi hayatı üzerinden örneklendiriyor. Beauvoir, anne ile kız arasındaki fiziksel ve ruhsal ilişkinin herhangi bir ideolojik anlaşmazlıktan farklı bir düzlemde yer aldığını biliyor, bu tezatın çözülmesi için ise varoluşçu perspektifte kızın içindeki anneyi öldürmesi gerektiğini savunuyor.

KAYNAKÇA

Beauvoir, Simone de. *Une Morte Très Douce*. Paris: Éditions Gallimard, 1964.

Harzog, Annabel. “Dignité et Souveraineté Chez Beauvoir: Une Lecture d'Une Mort Très Douce”, *Cités* No. 90, (2022): 115-130.

Hughes, Alex. “Murdering the Mother: Simone de Beauvoir's *Mémoires d'une Fille Rangée*”, *French Studies* Vol. 158, No. 2, (1994): 174-183.

Montfort, Catherine R. ““La Vieille Née”: Simone de Beauvoir, *Une Mort Très Douce* and Annie Ernaux, *Une Femme*”, *French Forum* Vol. 21, No. 3, (1996): 249-364.

Kadish, Doris Y. “Simone de Beauvoir's *Une Morte Très Douce*: Existential and Feminist Perspectives on Old Age”, *The French Review* Vol. 62, No. 4, (1989): 631-639.

2 Alex Hughes, “Murdering the Mother: Simone de Beauvoir's *Mémoires d'une Fille Rangée*”, *French Studies* Vol. 158, No. 2, (1994), 176.

3 Kadish, “*Simone de Beauvoir's Une Morte Très Douce*”, 635.

Ekonomiye Feminist Bakış: Ataerkillik ve Kapitalizm Ara- sında Ücretlen- dirilmeyen Emek

Prof. Nancy FOLBRE ile Röportaj

Röportör: Suat Kutay KÜÇÜKLER

Ataerkillik ve kapitalizm arasındaki ilişki ile başlamak istiyorum. Sizin de çalışmalarınızda gösterdiğiniz gibi kapitalizm ve ataerkillik arasında derin bir bağ var. Kapitalizmin ataerkilliği, ataerkilliğin de kapitalizmi yeniden ürettiğini söylemek mümkün sanırım. Bu durumda kapitalist tekellere ait şirketlerin kadınları ön plana çıkararak ve “kadın haklarını” savunan reklamlarını nasıl değerlendirmeliyiz?

Bence kapitalizm ve ataerkillik arasındaki bağlantı o kadar derin ki, bunları ayrı varlıklar olarak ele almak biraz yanıltıcı. Hem kapitalist hem de ataerkil, aynı zamanda milliyetçi ve ırkçı olan küresel bir sistemde yaşıyoruz: birbirine kenetlenmiş hiyerarşiler sistemi.

Bu hiyerarşiler arasında tamamlayıcılıklar olduğu gibi gerilimler de var. Kapitalist gelişme pek çok açıdan kadınlara hane dışında seçenekler sunarak kadınlar üzerindeki ataerkil kontrolü zayıflatır ve kapitalistler her zaman, özellikle de bunu yapmak maliyetli olmadığında, iyi bir şey yaptıklarını iddia etmeye heveslidirler.

Nancy Folbre, 1971 yılında Teksas Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede, Latin Amerika Çalışmaları alanında yüksek lisans derecesini 1973 yılında aldı. Doktorasını, 1979 yılında, Massachusetts Üniversitesinde ekonomi alanında aldı.

Akademik kariyeri boyunca aralarında "Otis Social Justice Award", "Creative Economy Initiative Grant", "Leontief Prize of the Global Development and Environment Institute" gibi ödüllerin bulunduğu pek çok ödüle layık görüldü.

Kadınlar için daha fazla hak mı? Daha fazla kadının ücretli istihdama katılması ve işler için erkeklerle rekabet etmesi aslında işverenlerin yararına. Ancak büyük işverenlerin sağlık ve eğitim alanındaki kamu yatırımlarını nadiren desteklediğine dikkat edin, çünkü bunlar genellikle kârların vergilendirilmesini gerektirir. Kaçınabilecekleri herhangi bir toplumsal yeniden üretim maliyetini ödemek istemezler.

2019 yılında yayımlanan The Rise and Decline of Patriarchal Systems başlıklı kitabı, Ayrıntı Yayınları tarafından Ataerkil Sistemlerin Yükselişi ve Düşüşü başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir. Yayımlanmış çok sayıda kitaplarından bazıları şunlardır: The Political Economy of Patriarchal Systems (2018), Saving State U: Why We Must Fix Public Higher Education (2010), Greed, Lust and Gender: A History of Economic Ideas (2009), Who Pays For the Kids? Gender and the Structures of Constraint (1994).

2- "Measuring Care: Gender, Empowerment and the Care Economy" başlıklı makalenizde, kadınların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin refahından endişe duyduklarında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda isteksiz davranabildiklerini söylüyorsunuz. Bu noktada, kadınların bakım işindeki rolünün tamamen ataerkil ekonomi politiğin bir sonucu olduğunu söylemek mümkün mü? Başka bir deyişle, kadınların bakım işiyle özdeşleşmesi cinsiyetten hiç mi pay almıyor?

Mesele kadınların soyut olarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda isteksiz olmaları değildir. Mesele, kendi bakımlarını sağlamak ile yeterli bakımın olmadığı bir dünyada yaşamak arasında bir seçim yapmaları halinde, ilkinin seçebilecek olmalarıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, kadınlara

rın ücretsiz bakım hizmetlerinden erkekler kadar işverenlerin de faydalandığını düşünüyorum. Sorunuzun son cümlesini tam olarak anladığımdan emin değilim ama bence burada bir tür döngüsel nedensellik söz konusu: Kadınların değersizleştirilmesi, bakımın değersizleştirilmesine katkıda bulundu ve bakımın değersizleştirilmesi de kadınların değersizleştirilmesine katkıda bulundu.

3- Gayrisafi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) dahil edilmeyen geniş bir bakım işi alanı olduğuna savunuyorsunuz. Örnekler arasında kişinin kendisi veya ailesi için yemek pişirmesi ve kendi evini temizlemesi sayılabilir. Ücretsiz bakım işinin ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yapıldığını görüyoruz. Peki, sizce yapay zekâ alanındaki gelişmelerle birlikte ücretsiz bakım işlerinin yapay zekaya devredilmesi mümkün olabilir mi? Daha genel olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında yapay zekayı nerede konumlandırabiliriz?

Kimseyin yapay zekânın nereye gideceğini gerçekten bildiğini sanmıyorum. Muhtemelen yemek pişirme ve temizlik gibi araçsal ev işlerine daha fazla yardımcı olacaktır. Aile yaşamının merkezinde yer alan ve genellikle araçsal görevlerin yanı sıra daha doğrudan duygusal ve samimi faa-

liyetlerle ifade edilen kişiye özgü duygusal bağların yerini alabileceğini sanmıyorum.

Şu anda GSYİH ölçümlerini geliştirmemiz gerektiğini ancak ekonomik başarı ölçütü olarak bunlara güvenmememiz gerektiğini açıklayan bir kitap üzerinde çalışıyorum. Fiziksel ve zihinsel sağlık, eğitim, öznel refah ve işbirliği yetenekleri ile ilgili ekonomik göstergelerden oluşan bir gösterge tablosuna ihtiyacımız var.

Halen Massachusetts Amherst Üniversitesi Ekonomi Fakültesinde ders vermeyi sürdüren Folbre, 2002-2003 yılları arasında, Uluslararası Feminist Ekonomi Birliği (IAFFE) başkanlığı görevini üstlenmiştir; 1995 yılından beri Feminist Economics dergisinin yardımcı editörlüğünü yapmaktadır; ayrıca Journal of Women, Politics & Policy'nin yayın kurulu üyesidir.

4- Çalışmalarınızda ev kadınlarının ev içi emeğinin ekonomik bir karşılığı olduğundan bahsediyorsunuz. Yani ev içi emek de bir işgücüdür ve ev içi emeği ekonomik tabloların dışında tutmak doğru değildir. Dolayısıyla evlendikten sonra işten ayrılan kadınlar işgücünden kopmuş kişiler olarak değerlendirilmemeli. Bu dikkat çekici gözlemin iki olası sonucu üzerinde durmak istiyorum. Ev içi emeğin de bir "işgücü" olduğunun anlaşılmasıyla, ev kadınlarının "ev kadını kalarak" özgürleşebilecekleri düşünülebilir. Öte yandan, ev içi emeğin emeğe karşılık geldiğinin anlaşılması, kadınları evde tutan ataerkillik için yeni bir meşruiyet biçimi üretme tehlikesini de içermez mi? Ev içi emeğin ekonomik değerinin ortaya çıkarılması, "ailenin kutsallığı" söyleminin yerini "kadının ev içindeki ekonomik değeri" söyleminin almasına yol açmaz mı?

Evet, pek çok feminist kuramcı ücretsiz işin değerinin daha fazla tanınmasının kadınların bu işte uzmanlaşmasını teşvik edebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Ancak bunun tam tersi bir riski de göz önünde bulundurun: Ücretsiz emeğin değersizleştirilmesi, aile ve toplum yaşamının bo-

zulmasına yol açabilir. Hem ücretsiz çalışmaya bir değer atfederek hem de bunun kadınlar ve erkekler arasında eşit olarak paylaşılması gerektiğinde ısrar ederek bu riskleri dengelememiz gerekiyor.

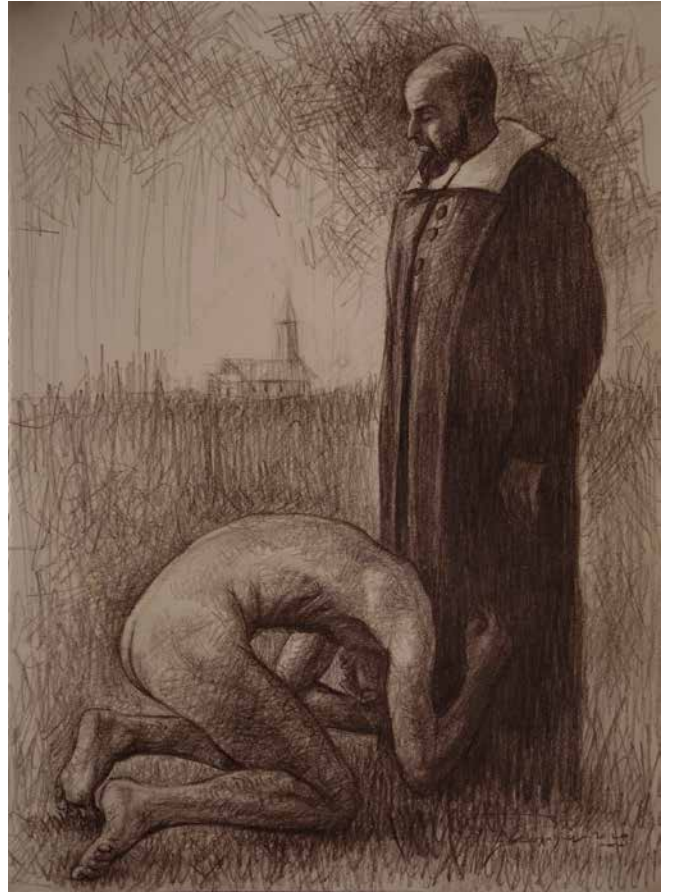
5- “Greed, Lust and Gender” adlı kitabınızda “Toplumsal cinsiyet kimliği genel olarak pahalıdır.” diyorsunuz. Bu gözlemin üzerinde durmak gerekiyor. Genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği tartışmalarında ekonomik boyut kadınların işgücündeki konumuna odaklanırken siz genel olarak toplumsal cinsiyetin ekonomik sonuçlarına odaklanıyorsunuz. Yazdıklarınızdan hem erkekliğin hem de kadınlığın belli ekonomik yükleri olduğu anlaşılıyor. Bu durumda mevcut toplumsal cinsiyet kalıplarının toplumun refahı açısından verimsiz bir ekonomi ortaya koyduğunu söyleyebilir miyiz?

Ne kadar ilginç bir soru. Evet, zorlayıcı etkilerine rağmen geleneksel, katı erkeklik ve kadınlık tanımlarının bir zamanlar toplumun geneli için işlevsel bir değeri olduğunu düşünüyorum. Toplumlar enerjilerinin çoğunu fiziksel olarak kendilerini korumaya (erkeksi bir görev olarak görülüyor) ve aynı zamanda kendilerini hızla yeniden üretmeye (kadınsı bir görev olarak görülüyor) odaklamak zorundaydı. Askeri başarının kas gücünden çok makinelere ve mühimmeta dayandığı ve küresel nüfusu artırmaktan ziyade azaltmayı hedeflediğimiz günümüzde bu durum daha az geçerlidir.

Ataman OĞUZ

Ataman OĞUZ

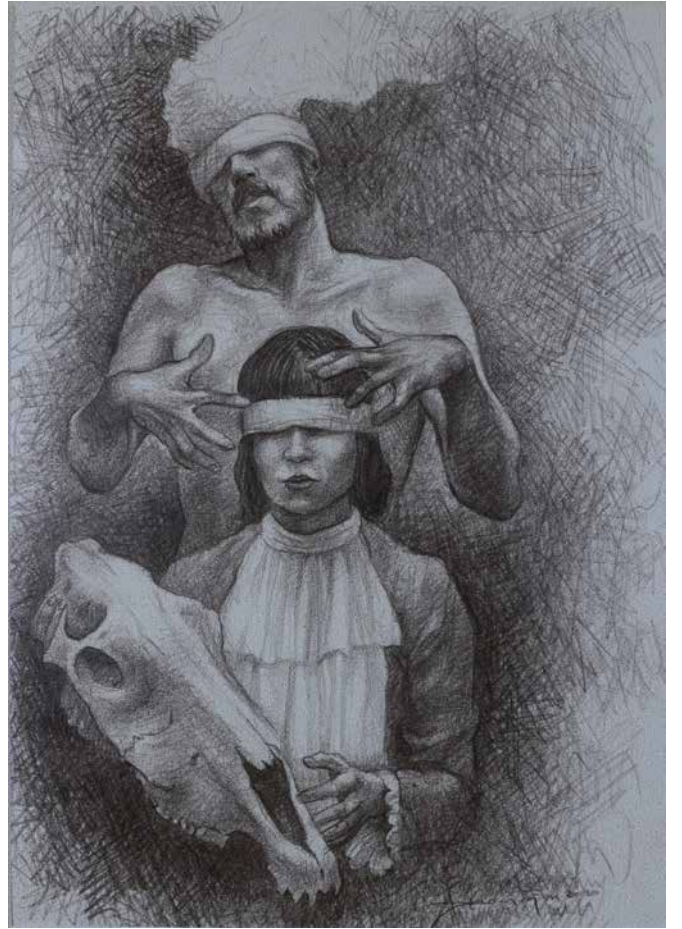
Yazgülu BEŞALTI

Ataman OĞUZ

Ataman OĞUZ

Ataman OĞUZ

